

Stockholms stads riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism

Förslag till beslut

Kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Stockholms stads riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism godkänns enligt bilaga 1 till utlåtandet.
2. Stockholms Stadshus AB uppmanas att för egen del anta samt att uppmana samtliga bolagsstyrelser inom koncernen att anta Stockholm stads riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism enligt bilaga 1 till utlåtandet.
3. Tidigare beslutade riktlinjer, Stadens arbete mot våldsbejakande extremism, (dnr 155-943/2015), upphör att gälla.

Föredragande borgarrådet Alexander Ojanne

Sammanfattning av ärendet

Stadsledningskontoret har tagit fram ett förslag till nya riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism. De tidigare riktlinjerna antogs av kommunfullmäktige år 2016.

Stadens arbete mot våldsbejakande extremism fokuserar på tre extremismmiljöer som Säkerhetspolisen bedömer utgör ett hot mot demokratin och individens demokratiska fri- och rättigheter. Det är den våldsbejakande högerextremistiska, den våldsbejakande vänsterextremistiska och den våldsbejakande islamistiska.

Stadens arbete ska även infatta ett förebyggande arbete mot ensamagerande personer. Dessa personer är inte med i en grupp/organisation, utan agerar istället på egen hand utifrån en extremistmiljös ideologi.

I förslaget till nya riktlinjer för våldsbejakande extremism delas arbetet upp utifrån förebyggande arbete och riktade sociala insatser. Detta för att tydliggöra målen för arbetet och underlätta uppföljning samt att förtydliga roller och ansvar.

Att Stockholm ska vara en trygg och säker stad är det övergripande målet för stadens samlade brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete. Ett strukturerat arbete mot våldsbejakande extremism är en viktig del i detta.

Beredning

Ärendet har initierats av stadsledningskontoret och remitterats till arbetsmarknadsnämnden, förskolenämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, socialnämnden, utbildningsnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Järva stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norra innerstadens stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, Stockholms Stadshus AB, SHIS Bostäder, Center mot våldsbejakande extremism, Polisregion Stockholm, Segerstedtsinstitutet, och Stockholms universitet.

Skärholmens stadsdelsförvaltning har inkommit med ett kontorsyttrande. Segerstedtsinstitutet har inte inkommit med svar.

Arbetsmarknadsnämnden lyfter att riktlinjerna har en särskilt god struktur som på ett föredömligt sätt beskriver de olika områdena där arbete sker samt vilka som är de ansvariga fack- och stadsdelsförvaltningar inom respektive område.

Förskolenämnden ser positivt på förslaget till reviderade riktlinjer mot våldsbejakande extremism men vill framhålla att förskolenämndens ansvar kan synliggöras bättre.

Idrottsnämnden ser positivt på stadens nya riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism och har en lokal handlingsplan som ska revideras jämna år enligt de nya riktlinjerna.

Kulturnämnden håller med om att ett väl samordnat och tydligt agerande mot den våldsbejakande extremismen ska vara en prioriterad fråga för Stockholms stad. Nämnden ser för sin del att de behöver fortsätta arbetet med att tillse att lokalupplåtelse och kulturstöd även fortsättningsvis följer bestämda rutiner för kontroll och uppföljning.

Socialnämnden anser att samhället behöver ta ett gemensamt ansvar för att bryta radikaliserings- och rekryterings online. Socialtjänsten och polisens arbete behöver utvecklas i takt med brottslighetens förflyttningar och vara synligt där barn, unga och vuxna befinner sig.

Utbildningsnämnden framför att riktlinjerna är ett viktigt styrdokument i arbetet med att förebygga och försvåra för våldsbejakande extremism i staden. De utgör en samlad strategi där stadens verksamheter gemensamt och samordnat arbetar mot samma mål.

Bromma stadsdelsnämnd instämmer i att en viktig insikt i det förebyggande arbetet mot extremism, propaganda och desinformation är att människors liv på och utanför nätet hänger ihop. Nämnden framför att det kan finnas utmaningar att på lokal nivå arbeta förebyggande online.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd ser positivt på förslaget till revideringen av riktlinjerna som tydliggör och konkretiserar stadens samlade arbete mot

våldsbejakande extremism samt kopplingen till det förebyggande arbetet och riktade sociala insatser.

Farsta stadsdelsnämnd anser att det är bra att riktlinjerna har uppdateras för att möta de förändringar som skett inom extremismmiljöerna och utvecklingen som skett där fler radikaliserar genom online-miljöer.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd tycker att riktlinjerna är väl formulerade och gör bedömningen att de är viktiga för att stadens alla verksamheter ska ha en gemensam grund och struktur för arbete mot våldsbejakande extremism.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd anser att det är bra riktlinjerna uppdateras med hänsyn till hur extremistmiljöerna och vägarna till radikalisering har utvecklats under de senaste åren.

Järva stadsdelsnämnd lyfter fram att en av styrkorna i förslaget till nya riktlinjer är att det tydliggör roll- och ansvarsfördelningen i arbetet, särskilt gällande vad som ingår i uppdraget för den lokala samordnaren mot våldsbejakande extremism.

Kungsholmens stadsdelsnämnd ställer sig positiv till att det tagits fram riktlinjer kring detta för att säkerställa Stockholms stads förmåga att förebygga och försvåra våldsbejakande extremism i staden.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd välkomnar de reviderade riktlinjerna och lämnar några synpunkter kring samverkan med det civila samhället.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd framför att det är viktigt att man ser över stödet till de verksamheter som ska genomföra arbetet med individer som radikaliserats. Såväl de enskilda individerna som medarbetare i staden kan behöva ytterst noggranna säkerhetsarrangemang.

Skärholmens stadsförvaltning är positiv till riktlinjerna och dess innehåll och understryker vikten av att staden ska ha en gemensam grund och struktur för arbetet mot våldsbejakande extremism. Riktlinjerna åskådliggör på ett tydligt sätt vad som ingår i arbetet mot våldsbejakande extremism och hur förvaltningen kan arbeta utifrån sitt verksamhetsområde.

Södermalms stadsdelsnämnd är överlag positiv till riktlinjerna, bland annat anser man att det är bra att riktlinjerna har uppdaterats med övergripande information om våldsbejakande extremism där begrepp som ensamagerande lyfts fram liksom riskfaktorer för radikalisering.

Stockholms Stadshus AB är positiv till att arbetet mot våldsbejakande extremism tydligt kopplas till stadens Trygghetsprogram samt stadens samverkansöverenskommelse med Polisregion Stockholm. Koncernledningen ser även positivt på att arbetet utifrån riktlinjerna delas upp i förebyggande arbete och riktade sociala insatser. Roller och ansvar förtydligas genom en sådan uppdelning.

SHIS Bostäder tar upp att bostadsbolagen och SHIS Bostäder är viktiga aktörer i arbetet mot våldsbejakande extremism och illustrerar det med flera exempel. Därför önskar SHIS att bostadsbolagen och SHIS ska lyftas ännu mer i riktlinjerna.

Center mot våldsbejakande extremism anser att förslaget att införa en ny struktur för stadens arbete mot våldsbejakande extremism gör det tydligare för varje enskild aktör, CVE lyfter också att det kan resultera i en god implementering och likvärdighet över hela staden.

Polisregion Stockholm har inga invändningar mot riktlinjerna.

Stockholms universitet har i huvudsak inga synpunkter på utformningen av riktlinjerna. I remissvaret föreslår fakultetsnämnden några förtydliganden.

Föredragande borgarrådets synpunkter

I Stockholm ska alla vara trygga. Syftet med de stadsövergripande riktlinjerna är att säkerställa Stockholms stads förmåga att förebygga och försvåra våldsbejakande extremism i staden.

Stadens riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism uppdaterades inte under förra mandatperioden. En revidering har nu gjorts i syfte att se till att de nya riktlinjerna speglar dagens utmaningar bättre och att riktlinjerna harmoniserar med andra styrdokument. En ny struktur för stadens arbete mot våldsbejakande extremism läggs fram och en tydligare beskrivning av roll- och ansvarsfördelning görs. De nya riktlinjerna omfattar även ett ökat fokus på förebyggande arbete mot det hot som kommer från ensamagerande gärningspersoner och på extremism i online-miljöer.

I de nya riktlinjerna utvecklas arbetet mot våldsbejakande extremism och kopplas tydligare till stadens trygghetsarbete. Bland annat ska våldsbejakande extremism ingå i stadsdelsnämndernas årliga lägesbilder över brottslighet som finns i stadsdelen och utifrån lägesbilden besluta om en åtgärdsplan.

Efter remissomgången har följande förändringar gjorts i dokumentet. Förskolans roll i arbetet mot våldsbejakande extremism har tydliggjorts och lokalpolisområde har lagts till i exemplet för samverkansmöten med Redex.

Bostadsbolagen och SHIS Bostäder har lagts till under särskilt ansvariga aktörer under rubriken *Kunskap om våldsbejakande extremism och hur man ska agera vid oro*. Jag delar uppfattningen att bostadsbolagen har en roll spela i att tidigt fånga upp signaler på en enskild person eller grupp som är på väg in i våldsbejakande extremism. På samma sätt som vi har beslutat att bostadsbolagens anställda ska utbildas för att identifiera tecken på våld i hemmet kan bolagens anställda utbildas kring våldsbejakande extremism.

Vi har hörsammat medskicket från Stockholms universitets juridiska fakultet om behov av förtydligande kring rubriken *Samverkan med det civila samhället*. Staden vill givetvis inte riskera att uppfattas som otydlig i vad som gäller för att motta

ekonomiska bidrag från staden eller nyttjande av våra lokaler. Därtill har språkliga ändringar gjorts.

Bilagor

1. Riktlinjer i stadens arbete mot våldsbejakande extremism, dnr KS 2024/76-27.1
2. Riktlinjer i stadens arbete mot våldsbejakande extremism - med ändringsmarkeringar, dnr KS 2024/76-27.2

Borgarrådsberedningen tillstyrker föredragande borgarrådets förslag.

Reservation av borgarrådet Dennis Wedin (M) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Att delvis godkänna förslaget till beslut
2. Att tidigare beslutade riktlinjer (dnr 155-943/2015), upphör att gälla
3. Att därutöver anföra

Revisionen av stadens riktlinjer mot våldsbejakande extremism görs med bakgrund av att Sverige befinner sig i ett förhöjt hotläge och vikten av ett effektivt arbete mot extremism är angeläget och prioriterat. Det är bra att riktlinjerna ges en tydligare struktur och att den ligger i samklang med stadens övriga relevanta styrdokument så som trygghets- och säkerhetsprogrammet. Det är också viktigt att riktlinjerna harmoniserar med den nationella strategin mot våldsbejakande extremism och terrorism.

I arbetet mot våldsbejakande extremism är det många professioner som arbetar inom stadens verksamheter som berörs. Det är därför angeläget att riktlinjerna är väl förankrade bland medarbetare där ansvarsfördelningen och uppföljning är tydlig för alla inblandade parter. Det ska inte vara meningen att exempelvis en lärare övertar en socialsekreterares ansvar och roll och vice versa. Riktlinjerna behöver därför aktivt följas upp i praktiken så att dokumentet uppfyller sitt syfte.

Det är också angeläget att det finns fungerande strukturer för informationsdelning mellan berörda parter i arbetet mot våldsbejakande extremism. Här blir en ny huvudregel i sekretesslagstiftningen särskilt viktigt för att underlätta utbytet av information kring individer där stadens medarbetare noterar en höjd risk för radikalisering eller att involveras i extremistiska miljöer.

De individer som hyser extremistiska värderingar kan ha olika bakgrund och kan vara verksamma även inom kommunala verksamheter. Sedan 2022 har Stockholms stad också en visselblåsarfunktion där allvarliga oegentligheter och missförhållanden, som brott mot lagar och allvarliga avsteg från stadens styrande dokument, kan anmälas.

Det som rapporteras ska ha uppstått eller högst sannolikt komma att uppstå i den verksamhet som du som rapportör är verksam i.

Det är viktigt att det finns ett allmänintresse av att missförhållandet kommer fram. Exempelvis ekonomisk brottslighet, korruption, mutor och jäv. Det kan också röra sig om miljöbrott eller säkerhetsrisker rörande liv och hälsa. Riktlinjerna saknar helt formuleringar kring hur funktionen kan användas för att rapportera och slå larm om incidenter och individer som kan utgöra en fara och risk för Stockholm och stockholmarna.

Reservation av borgarrådet Jan Jönsson (L) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut.
2. Att riktlinjerna uppdateras i enlighet med vad som anförs nedan om ett tydligare fokus på värderingar som motverkar våld och främjar tolerans.
3. Att därutöver anföra följande.

Den högerextrema miljön i Sverige genomgår just nu en förändring där olika former av aktivism såsom flygbladsutdelning, torgmöten och annat minskar, medan så kallade kampförberedande aktiviteter ökar kraftigt – träning för att använda våld i politiskt syfte. Nordiska Motståndsrörelsen (NMR) som tidigare varit tongivande har försvagats och splittrats i takt med att en ny typ av aktörer etablerat sig – aktivklubbarna. Aktivklubbarna är en del av en global våldsinriktad rörelse som fokuserar på fysisk träning och att bygga våldsförmåga.

Det är just synen på manlighet som nu bidrar till de högerextrema aktivklubbarnas ökade möjlighet att attrahera unga pojkar och män. Det pågår en generell värdeförskjutning i samhället som lyfter fram den starke mannen. En riktig man ska vara stor, stark och farlig. Han är mannen i huset och bestämmer över kvinnor. Och det är inte bara högerextrema krafter som sprider det budskapet utan även influerare som Andrew Tate, som fått en massiv följarskara världen över genom att sälja in konceptet om den starke mannens rätt. Det är inte heller enbart högextremister som ser möjligheter att rekrytera unga när den här sortens värderingar fått fäste. Ung pojkar och män som tillskansat sig värderingar som lyfter fram våld som något önskvärt och manligt är generellt i högre riskzon för att radikaliserar. De extremistiska miljöerna inspirerar och inspireras ofta av varandra och samma maskulinitetsförhållande värderingar förekommer i såväl islamistiska, gängkriminella som fotbollshuliganrelaterade grupperingar.

Men högerextrema aktivklubbar och Andrew Tate är bara ytterligheter av en generell värdeförskjutning i samhället. Vi ser hur trender som ”soft girl” eller ”tradwife” sprider sig och får fäste, en önskan hos unga tjejer att bara vara hemma och överlåta försörjning och ansvar till en man. Likaså rapporterar skolor om hur trakasserier mot hbtqi-personer ökar, personer som inte passar in i konservativa uppfattningar om vad

som är rätt sätt att vara. Det förekommer även att föräldrar alltmer försvarar sina barns påhopp. Så kallade traditionella familjer lyfts fram som ett ideal.

Med anledning av detta anser vi att stadens riktlinjer för att arbeta mot våldsbejakande extremism också måste lyfta fram värderingsarbetet i våra verksamheter, utöver de demokratiska värderingar som redan nämns. Yrkesverksamma som kommer i kontakt med barn och unga - genom förskola, skola och fritid – behöver vara uppmärksamma på den här typen värderingar och riskerna de medför för ytterligare radikalisering.

Vi välkomnar att den rödgröna majoriteten gjort justeringar i riktlinjerna för att även belysa förskolans del i det förebyggande arbetet. Vi vill dock poängtera att tyngdpunkten för framförallt små barn bör ligga på destruktiva mansnormer som förknippar manlighet med våld.

Kommunstyrelsen delar borgarrådsberedningens uppfattning och föreslår att kommunfullmäktige beslutar enligt föredragande borgarråds förslag.

Stockholm den 5 juni 2024

Karin Wanngård
Kommunstyrelsens ordförande

Reservation av Christofer Fjellner, Annika Friberg och Jonas Nilsson (alla M) som är likalydande med Moderaternas reservation i borgarrådsberedningen.

Reservation av Gabriel Kroon (SD) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Att delvis bifalla borgarrådsberedningens förslag till beslut.
2. Därutöver anföra följande:

Sverigedemokraterna ställer sig i stort bakom strategin mot våldsbejakande extremism. Vi instämmer självklart i att extremism i Sverige bör bekämpas. Stockholm stad ska genom dess organ uppmuntra medborgare till att nyttja sina demokratiska rättigheter om att engagera sig politiskt eller i gräsrotsrörelser.

Vi noterar samtidigt att en avsaknad av definition av de olika extremismerna samt när en handling som stöds av vår yttrandefrihet och demokratiska rätt övergår till en handling kopplad till extremism. Eftersom strategin tar ansats på att bemöta mer än enbart våldsbejakande handling, bör detta särskilt definieras.

Å ena sidan ger strategin ett intryck av att enbart rikta sig emot våldsbejakande extremism men samtidigt föregås stort tolkningsutrymme som illvilligt kan tolkas

som att sympati för demokratiska alternativa krafter, kan tolkas som ett steg in i extremismen.

Särskilt refereras till alternativ fakta och fake news. I samhällsvetenskapen finns få om ingen ”sanningar”, vilket tillskillnad från naturvetenskapen leder till debatt, diskussion och olika perspektiv. Åsikter stöts och blöts, argument inhämtas från olika källor. Källkritik är ett viktigt redskap, men detta får inte leda till att etablerade mediers uttalande tas som sanning. Likaså kan illvilliga aktörer sprida falsk fakta, eller påhittade event för att influera användare.

Vi noterar även att strategin enbart tar upp metoder som ska bekämpa rasistiska utspel. Vi saknar dock skrivningar om övriga fientliga-utspel så som antisemitiska, homofobiska, svenskfientliga, ekofascistiska

Sammantaget anser vi att denna strategi behöver tydliggöras med konkreta definitioner och avgränsningar. En större ansats behöver även tas

Reservation av Jan Jönsson (L) som är likalydande med Liberalernas reservation i borgarrådsberedningen.

Reservation av Jonas Naddebo (C) enligt följande.

Jag föreslår att kommunstyrelsen föreslår att kommunfullmäktige beslutar följande.

1. Att delvis godkänna förslag till beslut
2. Att därutöver anföra följande.

Centerpartiet välkomnar revideringen av riktlinjerna för Stockholms stads arbete mot våldsbejakande extremism. Det är nödvändigt att staden hela tiden uppdaterar sina arbetssätt för att kunna svara upp mot den ständigt förändrade hotbilden och vi anser att programmet till mångt och mycket är bra.

Vi kan dock konstatera att programmet saknar ett tydligt fokus på att öka kunskapen hos unga människor så att de ska kunna stå emot radikala rörelser och antidemokratiska krafter. Vi vill att fler skolor, ideella organisationer och idrottsrörelser ska ges särskilda resurser för sitt viktiga arbete i människors vardag, för utbildningar om extremism och till att till exempel möjliggöra hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser. Centerpartiet satsar 2 miljoner mer än vänsterstyret i budgeten för 2024 för ett förstärkt arbete mot rasism, antisemitism, antiziganism, islamofobi och våldsbejakande extremism. Vi vill också se tydligare rekommendationer och stöd till lärare och annan skolpersonal kring att kontakta och arbeta nära vårdnadshavare och socialtjänst när barn och unga visar tecken på extremism och radikaliserings. Genom bra utbildning, ett rikt fritidsliv och tidigt

Samordnade insatser kan vi bygga trygga ungdomar som själva förmår att göra bra vägval som leder bort från utanförskap och kriminalitet.

Anhöriga till människor i destruktiva miljöer bär ofta ett stort ansvar och är nyckelpersoner i stödet för individer som söker sig bort från våldsbejakande extremism. Centerpartiet vill därför förstärka stödet till anhöriga, både för att stärka det förebyggande arbetet, men också för att anhöriga ska orka finnas för den närstående som väljer att byta bana.

Stycket gällande Internet, sociala mediers och online-spelplattformars roll innehåller relevant information, samtidigt saknas tydlighet kring hur staden ska förhålla sig till dessa plattformar som vi vet har en central roll i spridningen av extremistisk propaganda. Även här hade Centerpartiet velat se mer utbildningsinsatser för barn såväl som för vuxna i att identifiera och värja sig mot extremistisk påverkan.

Skolan är och kommer alltid att vara en viktig plats för att lära och diskutera om digitaliseringens möjligheter och baksidor där alla elever tidigt måste få tillgång och träning genom alla skolformer.

Ersättaryttrande av Nike Örbrink (KD) enligt följande.

1. Att delvis godkänna förslag till beslut,
2. Att komplettera riktlinjerna utifrån vad som anförs nedan,
3. Att därutöver anföra följande

Tryggheten är en ödesfråga för både Sverige och Stockholm. Parallellt med att brottsligheten blivit allt mer brutal och omfattande har säkerhetshotet mot vårt land ökat. Sedan de nuvarande riktlinjerna mot våldsbejakande extremism antogs år 2016 har staden drabbats av terroråd, Säpo har höjt säkerhetsnivån, samt har våldsbejakande konspiratoriska kampanjer bedrivits mot såväl kommunala myndigheter som minoritetsgrupper.

Staden ska fortsatt arbeta strukturerat och målmedvetet mot våldsbejakande extremism och för att stärka demokratin och de mänskliga rättigheterna i hela staden. Som de föreslagna riktlinjerna anger så kan inte extremism förebyggas av enskilda åtgärder isolerat, det behövs ett mångfacetterat arbete. Vi ställer oss därför frågande till varför stadens riktlinjer bryter med den nationella motsvarigheten, då enbart det förebyggande arbetet omhändertas i dessa kommunala riktlinjer. Vi menar att riktlinjernas fokusområden förebyggande och riktade sociala insatser behöver kompletteras med ett skyddande fokusområde. Som väghållare, ansvariga för den offentliga miljön samt fastighetsförvaltande aktör har staden som helhet stor kapacitet att arbeta skyddande via flera av stadens nämnder och bolagsstyrelser.

Avslutningsvis noterar vi att de nya riktlinjerna tar utgångspunkt i stadens demokratikriterier avseende lokalupplåtelse samt bidragsutgivning.

Kristdemokraterna har systematiskt förespråkat att dessa kriterier behöver utökas för att även omfatta krav på att inte bidra eller uppmuntra till, främja eller möjliggöra våldsbejakande extremism. Samtidigt bör demokratikraven även tillämpas vid upplåtelse av allmän plats för att neka odemokratiska arrangemang, vilket är möjligt då staden utgör remissinstans med vetorätt vid dessa upplåtelse.

Ärendet

Stadens arbete mot våldsbejakande extremism, riktlinjer till Stockholms stads trygghets- och säkerhetsprogram (dnr 155-943/2015) antogs av kommunfullmäktige den 16 maj 2016. Stadsledningskontoret har nu tagit fram förslag till reviderade riktlinjer. Riktlinjerna har uppdaterats med en ny struktur för stadens arbete mot våldsbejakande extremism. Den nya strukturen är i enlighet med stadens Trygghetsprogram och de krav som ställs i *Lagen om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete (2023:196)*. Riktlinjerna har även uppdaterats med en tydligare beskrivning av ansvar och roller kopplat till stadens olika insatser i arbetet mot våldsbejakande extremism. Därtill innehåller de nya riktlinjerna ett ökat fokus på förebyggande arbete mot det hot som kommer från ensamagerande gärningspersoner och från extremism i online-miljöer.

Att Stockholm ska vara en trygg och säker stad är det övergripande målet för stadens samlade brottsförebyggande och trygghetskapande arbete. Ett strukturerat och målmedvetet arbete mot våldsbejakande extremism är en del av detta mål. Riktlinjerna är ett styrdokument som anger inriktning för stadens arbete mot våldsbejakande extremism och som tydliggör ansvarsfördelning för stadens nämnder och bolagsstyrelser utifrån gällande lagar och ansvarsområden.

Arbetet mot våldsbejakande extremism är tydligt kopplat till stadens Trygghetsprogram och stadens samverkansöverenskommelse med Polisregion Stockholm. Flera av metoderna och arbetssätten som anges i Stockholms stads strategi 2023-2026 för att förhindra att barn, unga och unga vuxna dras in i kriminalitet är även relevanta i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism och nämns därför även i riktlinjerna mot våldsbejakande extremism.

Våldsbejakande extremism kan inte förebyggas eller bekämpas med enstaka åtgärder som vidtas isolerat, utan kräver parallella åtgärder på flera nivåer samtidigt. I riktlinjerna mot våldsbejakande extremism delas arbetet upp utifrån *förebyggande arbete* och *riktade sociala insatser*. Syftet med att dela in arbetet i två nivåer är att tydliggöra målen för arbetet och underlätta uppföljning samt att förtydliga roller och ansvar. Uppdelningen ska åskådliggöra vad som ingår i arbetet mot våldsbejakande extremism och bidra till att tydliggöra vad nämnder och bolag kan göra inom sitt verksamhetsområde i detta syfte. De uppdaterade riktlinjerna innehåller även konkreta exempel på stöd och insatser i stadens arbete mot våldsbejakande extremism.

I riktlinjerna tydliggörs också stadens stödstruktur i arbetet mot våldsbejakande extremism. Här ingår samverkan med externa aktörer. En god samverkan med aktörer utanför staden är avgörande i arbetet mot våldsbejakande extremism. Detta som ett led i att bland annat säkerställa att verksamheter i staden har tillgång till kunskap, effektiva verktyg och goda kontaktvägar.

Samtliga stadsdelsnämnder ska utveckla arbetet mot våldsbejakande extremism enligt de processer som beskrivs i stadens Trygghetsprogram och i enlighet med de krav som ställs i *Lagen om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete (2023:196)*.

Kraven innebär bland annat att stadsdelsnämnderna ska ta fram en lägesbild över brottsligheten i stadsdelen årligen och utifrån lägesbilden besluta om en åtgärdsplan. Socialnämnden, utbildningsnämnden, arbetsmarknadsnämnden, kulturnämnden och idrottsnämnden ska fortsatt ta fram särskilda handlingsplaner mot våldsbejakande extremism, dock endast varje jämnt år. Dessa facknämnder har en viktig roll i stadens arbete men involveras i olika utsträckning i det lokala brottsförebyggande arbetet som följer av den nya lagstiftningen.

Uppföljning av riktlinjerna ska genomföras inom ramen för den ordinarie uppföljningen av kommunfullmäktiges mål och budget. Utifrån facknämndernas och stadsdelsnämndernas rapporterade underlag ska kommunstyrelsen varje ojämnt år sammanställa en särskild nulägesrapport om hur arbetet mot våldsbejakande extremism fortskrider och presentera denna för kommunfullmäktige.

Stadsledningskontoret

Stadsledningskontorets tjänsteutlåtande daterat den 24 januari 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Ett väl samordnat och tydligt agerande mot den våldsbejakande extremismen är en prioriterad fråga för Stockholms stad. Våldsbejakande extremism är ett område som berör hela samhället – det handlar om hot mot demokratin och människors liv och hälsa. Våldsbejakande extremism kan leda till allvarliga våldsbrott mot individer och grupper samt till terrorism.

Stadsövergripande riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism bidrar till att säkerställa Stockholms stads förmåga att förebygga och försvåra våldsbejakande extremism i staden. Riktlinjerna i arbetet mot våldsbejakande extremism redogör för strukturen i stadens arbete och tydliggör ansvarsfördelning för stadens nämnder och bolagsstyrelser utifrån gällande lagar och ansvarsområden. De uppdaterade riktlinjerna bidrar även till att förtydliga stadens utbud av stöd och insatser i arbetet mot våldsbejakande extremism.

Stadsledningskontoret bedömer det som viktigt att stadens riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism överensstämmer med hur stadens övergripande struktur och arbetssätt på området har förändrats. Stadsledningskontoret framhåller även vikten av att stadens riktlinjer uppdateras med hänsyn till hur extremistmiljöerna och vägarna till radikaliserings har utvecklats under de senaste åren.

För att stadens alla verksamheter ska ha en gemensam grund och struktur för stadens arbete mot våldsbejakande extremism föreslår stadsledningskontoret att kommunfullmäktige antar Stockholm stads riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism, bilaga 1 till stadsledningskontorets tjänsteutlåtande. Stockholms Stadshus

AB anmodas att uppmana samtliga bolagsstyrelser inom koncernen att anta Stockholm stads riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism. Tidigare beslutade riktlinjer från 2016 (dnr 155-943/2015) föreslås upphöra att gälla.

Remissammanställning

Ärendet har initierats av stadsledningskontoret och remitterats till arbetsmarknadsnämnden, förskolenämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, socialnämnden, utbildningsnämnden, Bromma stadsdelsnämnd, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd, Farsta stadsdelsnämnd, Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd, Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd, Järva stadsdelsnämnd, Kungsholmens stadsdelsnämnd, Norra innerstadens stadsdelsnämnd, Skarpnäcks stadsdelsnämnd, Skärholmens stadsdelsnämnd, Södermalms stadsdelsnämnd, SHIS Bostäder, Stockholms Stadshus AB, Center mot våldsbejakande extremism, Polisregion Stockholm, Segerstedtsinstitutet, och Stockholms universitet.

Skärholmens stadsdelsförvaltning har inkommit med ett kontorsytttrande. Segerstedtsinstitutet har inte inkommit med svar.

Innehållsförteckning

Arbetsmarknadsnämnden	14
Förskolenämnden.....	15
Idrottsnämnden	16
Kulturnämnden	17
Socialnämnden.....	17
Utbildningsnämnden.....	19
Bromma stadsdelsnämnd.....	20
Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd.....	21
Farsta stadsdelsnämnd	23
Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd.....	23
Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd	24
Järva stadsdelsnämnd	25
Kungsholmens stadsdelsnämnd	26
Norra innerstadens stadsdelsnämnd	27
Skarpnäcks stadsdelsnämnd	28
Skärholmens stadsdelsförvaltning	30
Södermalms stadsdelsnämnd	31
Stockholms Stadshus AB	32

SHIS Bostäder.....	33
Center mot våldsbejakande extremism.....	34
Polisregion Stockholm.....	36
Stockholms universitet	36
Reservationer m.m.....	38

Arbetsmarknadsnämnden

Arbetsmarknadsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 23 april 2024 följande.

1. Arbetsmarknadsnämnden beslutade att hänvisa till förvaltningens tjänsteutlåtande som sitt yttrande över remissen.
2. Arbetsmarknadsnämnden beslutade att justera paragrafen omedelbart

Reservation av Per Rosencrantz m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Ann-Christine Carlberg (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Christina Tufvesson (L), se Reservationer m.m.

Arbetsmarknadsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 11 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Arbetsmarknadsförvaltningen anser att riktlinjerna mot våldsbejakande extremism tydligt och väl beskriver både syftet med och ansvarsfördelningen för respektive arbetsområde. Samtidigt lämnar riktlinjerna utrymme för respektive nämnd att agera efter sitt behov och sin förmåga inom respektive område.

Riktlinjerna har många beröringspunkter med trygghetsprogrammet samt indirekt även med säkerhetsprogrammet. Förvaltningen anser att riktlinjerna bidrar till den strategiska inriktning som staden beslutat i dessa två program och att det arbete som sker inom respektive nämnd på så sätt blir förankrat och tydligt. Kopplingen mellan stadens samverkansöverenskommelse med Polisregion Stockholm tydliggör också hur samverkan kan ske mot våldsbejakande extremism inom de områden som specificeras i samverkansöverenskommelsen.

Arbetsmarknadsförvaltningen bedömer att möjligheten för stadsdelsnämnderna att implementera arbetet inom ramen för det övergripande brottsförebyggande arbetet kan underlätta kontaktvägarna för samverkan. Det skapar en tydlig väg in för arbetet mellan de nämnder som ska stödja arbetet och de som planerar åtgärder inom sitt geografiska områdesansvar.

En synpunkt gällande framtagandet av riktlinjerna är att det är ett komplicerat arbete med att skriva handlingsplaner samtidigt som riktlinjerna är under behandling. Det utgör en viss otydlighet kring tillvägagångssättet i samband med att handlingsplanens

framtagande ändras från årlig till varje jämt år. Särskilt övervägande krävs därför vid författandet av handlingsplanen då den ska verka på en längre horisont. Det hade varit fördelaktigt om riktlinjerna var klara och beslutade inför att handlingsplanen ska färdigställas.

Arbetsmarknadsnämnden föreslås hänvisa till förvaltningens tjänsteutlåtande som sitt yttrande över remissen.

Förskolenämnden

Förskolenämnden beslutade vid sitt sammanträde den 23 april 2024 följande.

Förskolenämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation av Åsa Nilsson Söderström (L), se Reservationer m.m.

Reservation av Sophia Granswed Baat m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Linnéa Vinge (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Ismail Ali (C), se Reservationer m.m.

Förskoleförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 8 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förskoleförvaltningen ser positivt på förslaget till reviderade riktlinjer mot våldsbejakande extremism men vill framhålla att förskolenämndens ansvar kan förtydligas. Förskolan, öppna förskolan samt introduktionsförskolan utgör arenor för möten med vårdnadshavare och har därmed förutsättningar att identifiera behov av tidiga insatser för att motverka våldsbejakande extremism. Förskolan har även en förebyggande roll i arbetet mot våldsbejakande extremism genom sin möjlighet att stärka vårdnadshavarnas tillit till myndigheter och samhällsinstitutioner.

Förvaltningen anser därav att riktlinjerna tydligare skulle kunna lyfta fram förskolenämndens ansvar som stöd för samverkan mellan socialtjänsten och stadsdelarna. Förskoleförvaltningen arbetar genom flera budgetuppdrag med såväl socialförvaltningen som stadsdelarna med att utveckla och stärka samverkan mellan socialtjänst och förskola. Den årliga rapporten, Förskola i Stockholm följer upp hur stadsdelarna samverkar med socialtjänsten och andra myndigheter för en samlad bild för fortsatt utveckling.

Under rubriken ”Särskilt om kommunala förutsättningar” hänvisar riktlinjerna till skollagen avseende ansvaret att utbildningen förmedlar och förankrar respekt för mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar. Riktlinjerna nämner skola men inte förskola. Förvaltningen menar att det i riktlinjerna kan förtydligas att båda skolformerna åsyftas i skollagens formulering om mänskliga rättigheter och demokrati.

Förvaltningen vill också lyfta att riktlinjerna bör inkludera förskolenämndens ansvar även som aktör i fråga om samverkan med det civila samhället samt riktade sociala insatser genom sin samordnande och stödjande roll för stadsdelsnämndernas förskoleverksamheter.

Förvaltningen saknar vidare en skrivning om kommunens myndighetsutövning i form av tillståndsprovning och tillsyn där granskningen av fristående huvudmän ska säkerställa lämplighet för uppgiften. Genom tillståndsprovning och tillsyn kan våldsbejakande extremism och oseriösa aktörer identifieras och förhindras i ett tidigt skede samt misstänkta välfärdsbrott anmälas till polismyndigheten.

Mot bakgrund av att förskolenämnden både har det samordnande uppdraget av kommunala förskolor och det myndighetsutövande uppdraget över fristående verksamheter bör förskolenämnden ingå som en av de särskilt ansvariga aktörerna. Avslutningsvis föreslår förvaltningen därför att riktlinjerna formulerar att även förskolenämnden, liksom socialnämnden, har ett utpekat samordnande och stödjande uppdrag i arbetet mot våldsbejakande extremism.

Idrottsnämnden

Idrottsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 23 april 2024 följande.

Förvaltningens tjänsteutlåtande överlämnas till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation av Leif Söderström (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Mikael Peterson (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Hanna Wistrand (L), se Reservationer m.m.

Idrottsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 26 februari 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Idrottsförvaltningen ser positivt på Stockholms stads riktlinjer i arbete mot våldsbejakande extremism. Arbetet mot våldsbejakande extremism är tydligt kopplat till stadens Trygghetsprogram och stadens samverkansöverenskommelse med Polisregion Stockholm. Stadens insatser innefattar även metodstöd, arbetssätt och förebyggande arbete mot ensamagerande gärningspersoner, grova våldsdåd i skolan och extremism i online – miljöer.

Idrottsförvaltningen deltar aktivt i stadens nätverk för lokala samordnare mot våldsbejakande extremism. Idrottsnämndens lokala handlingsplan mot våldsbejakande extremism ska revideras jämna år enligt de riktlinjer som föreslås. Handlingsplanen innehåller en lägesbild utifrån en verksamhetsspecifik analys samt riktade insatser som svarar mot de behov som identifieras i lägesbilden. Aktiviteter i idrottsnämndens handlingsplan mot våldsbejakande extremism följs kontinuerligt upp.

Kulturnämnden

Kulturnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 23 april 2024 följande.

1. Kulturnämnden överlämnar förvaltningarnas tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Ärendet justeras omedelbart.

Särskilt uttalande av Kristina Lutz m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Ersätтарыtrande av Destiny Zandi Lindgren (KD), se Reservationer m.m.

Kulturförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 12 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Kulturförvaltningen och Stadsarkivet håller med om att ett väl samordnat och tydligt agerande mot den våldsbejakande extremismen ska vara en prioriterad fråga för Stockholms stad. Riktlinjerna bör vara i enlighet med hur utvecklingen sker för att kunna möta hotbilden. Det är viktigt att arbetet bedrivs både inom staden men också i samarbete med andra aktörer.

Våldsbejakande extremism är ett område som berör hela samhället och som innebär ett hot mot demokratin och ytterst människors liv och hälsa. Våldsbejakande extremism kan leda till allvarliga våldsbrott och terrorism. Det är därför bra att stadens riktlinjer nu uppdateras med hänsyn till hur extremistmiljöerna och vägarna till radikaliserings har utvecklats under de senaste åren, men också förändrad struktur och arbetssätt inom staden för att möta extremistmiljöerna.

En tydlig ansvarsfördelning är nödvändig för att möta den föränderliga hotbilden både på kort och på lång sikt. För kulturförvaltningens del innebär det fortsatta arbetet med att tillse att lokalupplåtelse och kulturstöd även fortsättningsvis följer bestämda rutiner för kontroll och uppföljning.

För att stadens alla verksamheter ska ha en gemensam grund och struktur för stadens arbete mot våldsbejakande extremism föreslår kulturförvaltningen och Stadsarkivet att de framtagna riktlinjerna i enlighet med bilaga 1, KS 2024/76 ersätter de tidigare riktlinjerna från 2016 (dnr 155-943/2015).

Socialnämnden

Socialnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 23 april 2024 följande.

Socialnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remiss av Stockholm Stads riktlinjer mot våldsbejakande extremism.

Reservation av Jan Jönsson (L), se Reservationer m.m.

Reservation av Andrea Hedin (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Emelie Wassermann (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Henrik Falk (C), se Reservationer m.m.

Ersättarytrande av Maurice Forslund (KD), se Reservationer m.m.

Socialförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 10 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Socialförvaltningen tillstyrker stadsledningskontorets förslag på reviderade riktlinjer mot våldsbejakande extremism.

Socialförvaltningen håller med stadsledningskontoret om att arbetet mot våldsbejakande extremism bör ingå i det stadsövergripande trygghets- och brottsförebyggande arbetet i staden då arbetet för att förhindra och förebygga att barn, unga och vuxna dras in i extremism är att verka för målet att Stockholm ska vara en trygg och säker stad. Ett strukturerat, tydligt och målmedvetet arbete mot våldsbejakande extremism bör således inte bekämpas och förebyggas isolerat från stadens övriga brottsbekämpandearbete.

Att Stockholms stads arbete mot våldsbejakande extremism ingår i implementeringen av stadens Trygghetsprogram och Samverkansöverenskommelsen med Polisregion Stockholm stärker och tydliggör stadens inriktning i arbetet samt ansvarsfördelningen för stadens nämnder. Socialförvaltningen instämmer i att metoder och arbetssätt som omnämns i Stockholms stads strategi 2023-2026, för att förhindra att barn, unga och unga vuxna dras in i kriminalitet också är relevanta för det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism, och bör beskrivas i riktlinjerna.

Stadens riktlinjer mot våldsbejakande extremism baseras på de extremismmiljöer som Säkerhetspolisen bedömer utgör ett hot mot demokratin och som är motiverade att begå brott för att ändra samhällsordningen. Socialförvaltningen välkomnar därför en revidering som belyser det ökade hotet från ensamagerande gärningspersoner samt komplexiteten i hybridisering av våldsbejakande extremism. Det förebyggande arbetet måste därför även innefatta individer både inom och utanför en extremismmiljö, online och i den fysiska miljön som väljer ut ideologier och konspirationsteorier baserade på den egna personliga kontexten och personliga tolkningen av hotet från samhället.

Socialförvaltningen ser vidare vikten av att belysa våldsbejakande extremisms förflyttning online, på social medier och online-spelplattformar som utnyttjas av extremismgrupperingar att rekrytera och sprida propaganda och konspirationsteorier. I online- miljöerna får personer med liknande uppfattning möjlighet att knyta an till varandra samt möjlighet att utnyttja och förstärka unga individers personliga missförhållanden och utsatthet. Enligt Säkerhetspolisen kan detta bidra till att sänka trösklarna för att engagera sig i våldsbejakande extremism och att ge uttryck för och/eller begå brottsliga handlingar. Detta medför att individer i riskzon enkelt kan uppmanas till att begå våldsdåd genom instruktioner och inspiration av tidigare genomförda våldsdåd och kan bli en drivkraft till ett genomförande av egna våldsdåd.

Här behöver samhället ta ett gemensamt ansvar för att bryta radikaliserings- och rekryterings- online. Socialtjänsten och polisens arbete behöver utvecklas i takt med brottslighetens förflyttningar och vara synligt där barn, unga och vuxna befinner sig.

Det är angeläget att tidigt bryta en negativ utveckling och sätta in nödvändiga åtgärder för individen och individens närstående.

Socialförvaltningen ser positivt på förtydligandet av stadens utbud av stödinsatser, men konstaterar att det både på nationell- och lokalnivå saknas evidensbaserade metoder för att arbeta effektivt med radikaliserade individer. Att bemöta individer i deras åsikter och söka efter förståelse för deras kontext och upplevda erfarenheter är av vikt för att avradikalisering ska kunna ske och för att stödinsatserna ska kunna ge effekt på lång sikt. Att inte behandla och fånga upp roten till radikalisering hos individer lämnar utrymme för att individers sårbarheter återigen kan fångas upp av extremism grupperingar. Metoder för avradikalisering och socialtjänstens stödinsatser bör därför kombineras. Socialförvaltningen skulle således välkomna att evidensbaserade insatser för radikaliserade individer i extremismmiljöer utforskas och tillämpas i den utsträckning det är möjligt samt att staden inspireras av insatser som exempelvis Norges mentorsprogram för radikaliserade individer.

Socialförvaltningen understryker liksom stadsledningskontoret vikten av ett väl samordnat och tydligt agerande mot våldsbejakande extremismen. Våldsbejakande extremism är ett område som berör hela samhället, det handlar om hot mot demokratin och människors liv och hälsa. Våldsbejakande extremism kan leda till allvarliga våldsbrott mot individer och grupper samt till terrorism varför detta måste fortsätta att vara en prioriterad fråga för Stockholms stad.

Förvaltningen föreslår att socialnämnden godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remiss av Stockholm Stads riktlinjer mot våldsbejakande extremism.

Utbildningsnämnden

Utbildningsnämnden beslutade vid sitt sammanträde den 25 april 2024 följande.

1. Utbildningsnämnden godkänner utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.
2. Beslutet justeras omedelbart.

Reservation av Hanna Werner m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Linnéa Vinge (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Jan Jönsson (L), se Reservationer m.m.

Reservation av Claes Nyberg (C), se Reservationer m.m.

Utbildningsförvaltningens tjänsteutlåtande daterat den 3 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Ett väl samordnat och tydligt agerande mot den våldsbejakande extremismen är en prioriterad fråga för Stockholms stad. Extremismen berör hela samhället, hotar demokratin och människors liv och hälsa. De stadsövergripande riktlinjer som nu ligger ute på remiss är, menar förvaltningen, ett viktigt styrdokument i arbetet med att

förebygga och försvåra våldsbejakande extremism i staden. De utgör en samlad strategi där stadens verksamheter gemensamt och samordnat arbetar mot samma mål.

Utbildningsförvaltningen välkomnar särskilt att de nya riktlinjerna inkluderat forum online. Webbsidor, sociala medier och spelplattformar online är platser som används av extremistiska grupperingar för att rekrytera nya medlemmar och för att sprida propaganda och fejkade nyheter. I forum online får även personer med liknande uppfattningar möjlighet att knyta kontakt med varandra. Det skapas en form av digitala ”ekokammare” där forumets eller gruppens medlemmar står oemotsagda och drivs mot en alltmer extremistisk syn på världen.

Utbildningsförvaltningen vill lyfta fram att riktlinjerna saknar den anpassade grund- och gymnasieskolan i uppräknningen av verksamheter där det ska bedrivas ett aktivt demokratistärkande arbete. Den anpassade grundskolan och den anpassade gymnasieskolan utgör egna skolformer och bör namnges i sin egen rätt, alternativt att enbart benämna alla skolformer gemensamt som ”skola”.

Utbildningsförvaltningen saknar även Rädda Barnen i redovisningen av viktiga externa samverkanspartners. Rädda Barnen är en oundgänglig samarbetspartner för skolan och ett viktigt anhörigstöd. Rädda Barnen har fått ett nationellt uppdrag att ge stöd via orostelefon. Därtill har Rädda Barnen även tagit fram stödmaterial i arbetet mot extremism och hat som riktar sig till såväl yrkesverksamma och andra vuxna som möter barn och unga i hemmet och på fritiden.

Konsekvenser för barn och barnets rättigheter samt jämställdhetsanalys

Då ärendet är svar på en remiss från kommunstyrelsen gör förvaltningen ingen egen analys av ärendets konsekvenser för jämställdhet eller för barns rättigheter. Förvaltningen förutsätter att en sådan analys vid behov görs av kommunstyrelsen i den fortsatta hanteringen av ärendet. Förvaltningen noterar även både barnrätts- och jämställdhetsperspektivet är vägledande i programmets avsnitt om prioriterade målgrupper.

Bromma stadsdelsnämnd

Bromma stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 25 april 2024 följande.

Nämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation av Mattias Kerezstesi m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Findel Madison (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Louise Minnhagen (L) och Erik Thonfors (C), se Reservationer m.m.

Bromma stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 20 mars 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser positivt på att riktlinjerna i arbetet mot våldsbejakande extremism revideras.

Avsnitten med information om hur hotbilden från våldsbejakande extremism har utvecklats, riskfaktorer för radikalisering, onlinemiljöns roll samt kopplingar till andra våldsmiljöer belyser områdets komplexitet. Tydliggörandet av riktlinjernas koppling till andra styrdokument inom staden och vilka delar av den nationella strategin som riktlinjerna främst svarar mot är väsentligt utifrån aktuell samhällssituation. Det är även positivt att det i riktlinjerna understryks att våldsbejakande extremism inte kan förebyggas eller bekämpas med enstaka åtgärder som vidtas isolerat, utan kräver parallella åtgärder på flera nivåer samtidigt. Vidare ser förvaltningen positivt på att vikten av samverkan med olika aktörer tydligt lyfts fram.

Förvaltningen instämmer i att en viktig insikt i det förebyggande arbetet mot extremism, propaganda och desinformation är att människors liv på och utanför nätet hänger ihop. Förvaltningen ser dock utmaningar gällande möjligheter att på lokal nivå vidta förebyggande åtgärder online. Förvaltningen ser även i huvudsak positivt på beskrivningen av stadens stödstruktur för arbetet mot våldsbejakande extremism. Likt det inledande avsnittet om kopplingar till andra styrdokument skulle det också underlätta med ett motsvarande förtydligande gällande kopplingar till angränsande stödstrukturer, främst gällande de relaterade områdena som omfattas av stadens Säkerhetsprogram.

Det skulle även underlätta för stadsdelsnämnderna om det i riktlinjerna förtydligades att lägesbildsinformation kopplad till stadsdelsområden i facknämndernas särskilda handlingsplaner bör, där det är möjligt, delas med berörd stadsdelsnämnd. Det underlättar även om facknämndernas handlingsplansprocess synkroniseras med stadsdelsnämndernas lägesbildsarbete.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 18 april 2024 följande.

1. Att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut.
2. Att riktlinjerna uppdateras i enlighet med vad som anförs nedan om ett tydligare fokus på värderingar som motverkar våld och främjar tolerans.
3. Att därutöver anföra följande

Den högerextrema miljön i Sverige genomgår just nu en förändring där olika former av aktivism såsom flygbladsutdelning, torgmöten och annat minskar, medan så kallade kampförberedande aktiviteter ökar kraftigt – träning för att använda våld i politiskt syfte. Nordiska Motståndsrörelsen (NMR) som tidigare varit tongivande har försvagats och splittrats i takt med att en ny typ av aktörer

etablerat sig – aktivklubbarna. Aktivklubbarna är en del av en global våldsinriktad rörelse som fokuserar på fysisk träning och att bygga våldsförmåga.

Det är just synen på manlighet som nu bidrar till de högerextrema aktivklubbarnas ökade möjlighet att attrahera unga pojkar och män. Det pågår en generell värdeförskjutning i samhället som lyfter fram den starke mannen. En riktig man ska vara stor, stark och farlig. Han är mannen i huset och bestämmer över kvinnor. Och det är inte bara högerextrema krafter som sprider det budskapet utan även influerare som Andrew Tate, som fått en massiv följarskara världen över genom att sälja in konceptet om den starke mannens rätt. Det är inte heller enbart högextremister som ser möjligheter att rekrytera unga när den här sortens värderingar fått fäste. Unga pojkar och män som tillskansat sig värderingar som lyfter fram våld som något önskvärt och manligt är generellt i högre riskzon för att radikaliserar. De extremistiska miljöerna inspirerar och inspireras ofta av varandra och samma maskulinitetsförhärligande värderingar förekommer i såväl islamistiska, gängkriminella som fotbollshuliganrelaterade grupperingar.

Men högerextrema aktivklubbar och Andrew Tate är bara ytterligheter av en generell värdeförskjutning i samhället. Vi ser hur trender som ”soft girl” eller ”tradwife” sprider sig och får fäste, en önskan hos unga tjejer att bara vara hemma och överlåta försörjning och ansvar till en man. Likaså rapporterar skolor om hur trakasserier mot hbtqi-personer ökar, personer som inte passar in i konservativa uppfattningar om vad som är rätt sätt att vara. Det förekommer även att föräldrar alltmer försvarar sina barns påhopp. Så kallade traditionella familjer lyfts fram som ett ideal.

Med anledning av detta anser vi att stadens riktlinjer för att arbeta mot våldsbejakande extremism också måste lyfta fram värderingsarbetet i våra verksamheter, utöver de demokratiska värderingar som redan nämns. Yrkesverksamma som kommer i kontakt med barn och unga - genom förskola, skola och fritid – behöver vara uppmärksamma på den här typen värderingar och riskerna de medför för ytterligare radikalisering.

Reservation av Emelie Wassermann (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Stefan Holm (C), se Reservationer m.m.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 11 mars 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ser positivt på förslaget till revidering av riktlinjerna som tydliggör och konkretiserar stadens samlade arbete mot våldsbejakande extremism, samt kopplingen till det förebyggande arbetet och riktade sociala insatser.

Förvaltningen önskar att även det förebyggande arbetet genom SSPF (Skola, Socialtjänst, Polis och Fritid) tas med som exempel för metoder och arbetssätt för att bättre motverka våldsbejakande extremism. SSPF har som mål att ungdomar ska

genom samverkan nå en fungerande skolgång och ett liv fritt från kriminalitet och droger, vilket går i linje med framtagna riktlinjer.

Förvaltningen föreslår att Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Farsta stadsdelsnämnd

Farsta stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 18 april 2024 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande till kommunstyrelsen som svar på remissen av förslag till Stockholm stads riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism.

Reservation av Leif Söderström (SD), se Reservationer m.m.

Farsta stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 21 mars 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Riktlinjerna är ett styrdokument som anger inriktning för stadens arbete mot våldsbejakande extremism och tydliggör ansvarsfördelningen utifrån gällande lagar och ansvarsområden.

När det gäller inriktningen på förebyggande arbete och sociala riktade insatser så anges det i riktlinjerna exempel på metoder och arbetssätt. Flera av de metoder och arbetssätt som omnämns i riktlinjerna är redan implementerade inom förvaltningen och innebär därför inte något som förvaltningen behöver förbereda inför införande av det framarbetade förslaget till ändrade riktlinjer.

Förvaltningen bedömer att det är viktigt att stadens riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism är uppdaterade och i linje med hur stadens struktur och arbetssätt på området har förändrats. Att riktlinjerna uppdateras är också av stor vikt sett till de förändringar som skett inom extremismmiljöerna under de senaste åren och den utveckling som skett när det gäller möjligheter till radikaliserings genom exempelvis online-miljöer.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 25 april 2024 följande.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation av Henrik Åkerlund (SD), se Reservationer m.m.

Hägersten-Älvsjö stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 29 februari 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Ett väl samordnat och tydligt agerande mot våldsbejakande extremism är en prioriterad fråga i Stockholms stad. Våldsbejakande extremistmiljöer utgör ett hot mot samhällets grundläggande struktur och dess styrelseskick och på så sätt ett hot mot demokratin. Arbetet mot våldsbejakande extremism ställer krav på ökad kunskap, konkreta och riktade åtgärder samt en väl utvecklad samordning såväl inom Stockholms stad som mellan staden och andra berörda aktörer.

Stadsövergripande riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism bidrar till att säkerställa stadens förmåga att förebygga och försvåra våldsbejakande extremism. Riktlinjerna redogör för strukturen i stadens arbete och tydliggör ansvarsfördelning för stadens nämnder och bolagsstyrelser utifrån gällande lagar och ansvarsområden. De uppdaterade riktlinjerna bidrar vidare till att förtydliga stadens utbud av stöd och insatser i arbetet mot våldsbejakande extremism.

Stadsdelsförvaltningen ser det som viktigt att stadens riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism överensstämmer med stadens övergripande struktur och arbetssätt och att de uppdateras med hänsyn till hur extremistmiljöerna och vägarna till radikaliserings har utvecklats under de senaste åren.

Stadsdelsförvaltningen gör bedömningen att riktlinjerna är viktiga för att stadens alla verksamheter ska ha en gemensam grund och struktur för arbetet mot våldsbejakande extremism.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 21 mars 2024 följande.

Hässelby-Vällingby stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens yttrande och överlämnar det till kommunstyrelsen.

Hässelby-Vällingby stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 21 februari 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Våldsbejakande extremism är ett allvarligt hotande fenomen som drabbar hela samhället och utmanar demokratins grundläggande principer. Detta omfattar hot mot individers säkerhet och välbefinnande, liksom risker för allvarliga våldsbrott och terroristaktioner.

Stadsövergripande riktlinjer för våldsbejakande extremism hjälper Stockholms stads säkerhet genom att förebygga och försvåra extremism. De beskriver stadens arbetsstruktur och klargör ansvarsfördelning för nämnder och bolagsstyrelser enligt lagar och ansvarsområden.

Stadsdelsförvaltningen Hässelby-Vällingby är i överensstämmande med stadsledningskontorets förslag om att stadens riktlinjer behöver uppdateras med hänsyn till hur extremistmiljöerna och vägarna till radikaliserings har utvecklats under de senaste åren. Hässelby-Vällingbys stadsdelsförvaltning är i överensstämmande med Stadsledningskontorets framställan: att kommunfullmäktige antar Stockholm

stads riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism och att Stockholms Stadshus AB begärs att uppmana samtliga bolagsstyrelser inom koncernen att anta Stockholms stads riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism. Slutligen att tidigare beslutade riktlinjer från 2016 (dnr 155-943/2015) föreslås upphöra att gälla.

Järva stadsdelsnämnd

Järva stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 25 april 2024 följande.

Järva stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till Kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation av Ole-Jörgen Persson m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Ghazal Saberian (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Åsa Nilsson Söderström (L), se Reservationer m.m.

Reservation av Patrick Amofah (C), se Reservationer m.m.

Järva stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 6 mars 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till förslaget om reviderade riktlinjer och instämmer i att det möjliggör att ha en uppdaterad och gemensam grund för arbetet mot våldsbejakande extremism samt att föreslagna metoder och arbetsätt överensstämmer i stor utsträckning med förvaltningens redan existerande arbete. Förvaltningen anser att en av styrkorna i förslaget är att det tydliggör roll- och ansvarsfördelningen i arbetet, särskilt gällande vad som ingår i uppdraget för den lokala samordnaren mot våldsbejakande extremism.

Förvaltningen anser att den nya strukturen med att inkludera arbetet mot våldsbejakande extremism i stadens samverkansöverenskommelse med polisen, utifrån de krav som ställs i Lagen om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete samt att riktlinjerna kopplas till stadens Trygghetsprogram ger förutsättningar att skapa en samlad bild gällande arbetet för att förhindra att barn, unga och unga vuxna dras in i normbrytande beteende såsom kriminalitet och våldsbejakande extremism. Detta då arbetet mot våldsbejakande extremism nu blir en integrerad del i förvaltningens lokala samverkansöverenskommelse med polisen och kan integreras i bland annat arbetet med de sju områdesbaserade naven som syftar till att barn i riskzon upptäcks tidigt och får tidiga insatser.

Förvaltningen ser ett behov av stöd i form av kunskapshöjning samt gemensamma arbetsätt från socialförvaltningen i hur våldsbejakande extremism kan upptäckas på internet, sociala medier och online-spelplattformar. Vidare så behöver det tydliggöras i *Policy för Stockholms stads konton i sociala medier* hur förvaltningarna kan arbeta med omvärldsbevakning på sociala medier.

Förändringarna i riktlinjerna gällande ökat fokus på förebyggande arbete ligger i linje med förvaltningens övriga våldspreventiva arbete. Arbetet utgår bland annat utifrån

MVP (Mentorer i våldsprevention) i skolan där fokus framåt är att inkludera föräldrar på mellan- och högstadiet i högre utsträckning. Vidare så genomförs utbildningar för fritidsledare i MVP fritid och förvaltningen ska under 2024 genomföra satsningen I Järva pratar vi om våld som riktar sig till civilsamhället som syftar till att invånarna ska få verktyg att fånga upp och upptäcka våld i ett så tidigt skede som möjligt. Ökat fokus på det förebyggande arbetet ger förvaltningen än mer möjlighet att nå målet att skapa förutsättningar för medarbetare samt civilsamhället att arbeta tillsammans mot våld eftersom arbetet mot våldsbejakande extremism kan integreras i redan etablerade metoder och arbetssätt.

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Kungsholmens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 25 april 2024 följande.

Remissen besvaras med förvaltningens tjänsteutlåtande.

Reservation av Charlotta Schenholm (L), se Reservationer m.m.

Ersätтарыttrande av Benjamin Jiang (KD), se Reservationer m.m.

Kungsholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 3 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningens bedömning är att riktlinjerna utgör ett stöd för stadsdelens arbete mot våldsbejakande extremism och är positiv till revideringen. Det är bra att stadsdelarnas uppdrag tydliggörs och att det finns en struktur för samverkan inom staden.

Förvaltningen har former för samverkan med Polismyndigheten i frågan om våldsbejakande extremism och en samordnare finns utsedd på socialtjänstavdelningen. Det bedrivs förebyggande arbete på skolorna kring attityder och det finns forum för samverkan mellan fältassistenter, fritidsgårdar etc. Gällande samarbete med civilsamhället håller det på att upparbetas. Sammanfattningsvis kan det konstateras att förvaltningen i fler avseenden arbetar utifrån riktlinjerna men det är positivt att ansvarsfördelningen blir tydligare.

Vidare ser förvaltningen att kompetenshöjande insatser till medarbetare och chefer kommer att vara viktigt att fortsätta med framöver. Det behöver finnas goda förutsättningar för att både stärka och bibehålla kompetensen.

Förvaltningen efterfrågar att det i anslutning till riktlinjerna skulle finnas ett utbildningsmaterial och verktyg för att arbeta mot våldsbejakande extremism i online miljöer med konkreta exempel hur man kan arbeta förebyggande.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd

Norra innerstadens stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 18 april 2024 följande.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd godkänner förvaltningens tjänsteutlåtande och överlämnar det till kommunstyrelsen som svar på remissen.

Reservation av Anders Lindman (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Linnea Sandström Lange (L), se Reservationer m.m.

Reservation av Daniele Fava (C), se Reservationer m.m.

Ersätтарыtrande av Gaby Roseen (KD), se Reservationer m.m.

Norra innerstadens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 29 februari 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen välkomnar de reviderade riktlinjerna för Stockholms stads arbete mot våldsbejakande extremism. Förvaltningen ser positivt på att riktlinjerna följer strukturen i stadens Trygghetsprogram samt att uppföljningen ska genomföras inom ramen för ordinarie uppföljning av kommunfullmäktiges mål och budget. Vidare anser förvaltningen att det är fördelaktigt att arbetet delas in i två insatsområden samt att de exempel som ges på insatser i huvudsak väntas ge ett bra stöd i arbetet.

Många arbetssätt och metoder som beskrivs i riktlinjerna är till stor del sådant som redan genomförs inom både förskola och socialtjänst, men förvaltningen ser att kompetenshöjande insatser till medarbetare och chefer inom våldsbejakande extremism kommer att vara viktigt. Det ställer krav både på förvaltningens samordnare mot våldsbejakande extremism och på chefer inom förvaltningen för att se till att det finns goda förutsättningar för att kompetensen ska stärkas och behållas över tid. Förvaltningen ser även att samverkan inom den egna förvaltningen och med socialförvaltningen och utbildningsförvaltningen kommer att vara viktigt att upprätthålla för att lyckas med implementeringen.

Vad gäller samverkan med civilsamhället instämmer förvaltningen i att det är av stor vikt att staden fortsätter att utveckla och stärka samarbetet, samt att arbetet behöver fortsätta för att säkerställa att upplåtande av lokaler eller ekonomiskt stöd inte går till aktörer som inte uppfyller demokrativillkoret. Förvaltningen anser dock att föreningsstöd skulle kunna anges som exempel på metoder och arbetssätt, samt att exemplet ”Ekonomiskt stöd till och samverkan med organisationer som bedriver verksamheter och projekt som kompletterar eller är alternativ till socialtjänstens insatser med fokus på individinriktade verksamheter som riktar sig till barn, unga och unga vuxna som riskerar att dras in i våldsbejakande extremism eller vill lämna en extremistisk miljö” är otydligt formulerat. Förvaltningen anser att det bör kunna sorteras in under föreningsstöd eller Idéburet offentligt partnerskap (IOP), samt att exemplet snarare kunde förtydliga att samverkan ska vara tydligt formulerad och följas upp för att säkerställa att verksamheten uppnått avsett syfte. Det är inte heller

självkärlart att organisationer eller föreningar som bedriver verksamhet som riktar sig till barn, unga och unga vuxna som riskerar att dras in i våldsbejakande extremism eller vill lämna en extremistisk miljö, i sig kompletterar eller är alternativ till socialtjänstens insatser. Dock kan de ändå utgöra viktiga arenor eller verksamheter för individer som befinner sig i en riskmiljö. Förvaltningen anser därför att exemplet är för snävt i att enbart fokusera på att komplettera eller vara alternativ till specifikt socialtjänstens insatser.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Skarpnäcks stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 25 april 2024 följande.

1. Skarpnäcks stadsdelsnämnd överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Paragrafen justeras omedelbart

Reservation av Henrietta Ludwig (C), Kristina Lutz m.fl. (M), Lena Kling (L) se Reservationer m.m.

Reservation av Sergej Salnikov (SD), se Reservationer m.m.

Skarpnäcks stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 2 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förvaltningen ställer sig positiv till de reviderade riktlinjerna.

Förvaltningen anser att de reviderade riktlinjerna på ett tydligt sätt beskriver vad som styr arbetet och på vilket sätt nämnderna ska arbeta tillsammans i frågor som rör arbetet mot våldsbejakande extremism.

Förvaltningen menar att det är viktigt att lägga upp arbetet med att säkerställa kompetens hos alla medarbetare långsiktigt. Det finns utmaningar i att arbeta med riktade sociala insatser i den grad som riktlinjen beskriver kopplat till våldsbejakande extremism då insatserna främst fokuserar på bakomliggande riskfaktorer hos målgruppen. Det är viktigt att staden samlat ser över tillgång till och ändamålsenlighet i stöd till verksamheterna som ska genomföra arbetet med individer som radikaliserats. Motivation att lämna extremistiska miljöer kan mycket väl fluktuera och såväl de enskilda individerna som medarbetare i staden kan behöva ytterst noggranna säkerhetsarrangemang. Det faktum att riktlinjen i hög utsträckning kopplar ansvaret till socialtjänstens verksamheter medför, som i flera andra sammanhang där socialtjänstens ges ansvar för en målgrupp med högt våldskapital, behov av resurser för att kunna utföra arbetet. Förvaltningen upplever att användningsområdet för riktade sociala insatser och metoder i riktlinjen kan förtydligas ytterligare.

Förvaltningen ställer sig positiv till den strategiska uppföljningen gällande de olika nämndernas arbete mot våldbejakande extremism. Förvaltningens uppfattning är att

det möjliggör för en tydligare nulägesbild samt hur staden övergripande och i samverkan ska arbeta mot målgruppen. Förvaltningen anser att övergripande strategisk uppföljning är särskilt viktigt då målgruppen inte bedöms vara så utbredd inom stadsdelsområdet som i en del andra delar av staden. Enbart ett fåtal individer har under de senaste åren uppmärksammats inom målgruppen. En övergripande strategisk uppföljning bidrar ur den synvinkeln också till ökad kunskap lokalt och en jämnare samlad förmåga.

I ett förebyggande arbete mot målgruppen anser förvaltningen att närvaro på digitala arenor är av stor vikt, vilket också skulle kunna fördjupas och förtydligas ytterligare i riktlinjerna. Förvaltningen ser svårigheter i att nå tillräcklig framgång i socialtjänstens uppsökande, förebyggande arbetet med att nå personer som riskerar att rekryteras, har rekryterats eller rekryterar. Det behövs tydligare och mer kunskapsbaserade arbetsätt för hur den digitala arenan ska bli en del av detta arbete. Den koppling till stadens strategi för att förhindra att barn, unga och vuxna dras in i kriminalitet är relevant och viktig men omfattar liksom den föreslagna riktlinjen i stor utsträckning förebyggande metoder vilka generellt behöver utvecklas.

Förvaltningen ser att beskrivningen av samverkanssystemet och hur samverkan ska ske är välbeskrivet.

Barnkonsekvensanalys

En bedömning av barnets bästa utifrån artikel 3 i Barnkonventionen är högst relevant inom arbetet mot våldbejakande extremism. Rekryteringen av individer till våldbejakande extremistiska miljöer går ner i åldrarna och många av de riskfaktorer som redogörs för i riktlinjen utgår från faktorer redan i barndom eller tonår. Riktlinjens arbete mot våldbejakande extremism är nödvändigt för att barn ska få växa upp i trygga förhållanden och att de får förutsättningar i att utvecklas till goda samhällsmedborgare.

Arbetet mot våldbejakade extremism bör rikta sig direkt till barn för att motverka socialisering in i våldbejakande extremistiska miljöer men även att barn inte ska växa upp i ett samhälle där extremistiska miljöer och kulturer existerar.

Förvaltningen ser att riktlinjerna genomgående har ett barnperspektiv och att flera av föreslagna metoder och arbetsätt riktar sig till minderåriga personer inom målgruppen.

Förvaltningen ser inte att det finns intressekonflikter mellan individer eller grupper beskrivet i riktlinjerna och att barnets bästa genomgående kan antas väga tyngst i utformandet av arbetet mot våldbejakande extremism.

Jämställdhetsanalys

För att uppnå stadens politiska mål för jämställdhet bör konsekvenser för jämställdheten beaktas så att flickor och kvinnor såväl som pojkar och män ges

jämställda och likvärdiga villkor. Det är en viktig förutsättning för att möjliggöra likvärdig tillgång till stöd oavsett kön.

Ålder och kön identifieras ofta som riskfaktorer eftersom våldsbejakande extremistiska miljöer i hög grad utgörs av unga män i tonåren eller tjugoårsåldern. Det är dock av vikt att undvika generaliseringar, då även barn (pojkar och flickor), kvinnor samt äldre individer kan vara föremål för radikaliserings.

Förvaltningens bedömning är att riktlinjen är utformad med ett jämställdhetsperspektiv och en medvetenhet om de olikheter inom både kön och ålder som återfinns inom målgruppen för våldsbejakande extremism.

Skärholmens stadsdelsförvaltning

Skärholmens stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 13 februari 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Våldsbejakande extremistmiljöer utgör ett hot mot demokratin och individers möjligheter att utöva sina demokratiska fri- och rättigheter och kan även leda till allvarliga våldsbrott mot individer och grupper samt till terrorism. De reviderade riktlinjerna i stadens arbete mot våldsbejakande extremism bidrar till att öka stadens samlade förmåga att förebygga våldsbejakande extremism.

Förvaltningen välkomnar att riktlinjerna tydliggör stadens struktur för arbetet med våldsbejakande extremism genom att de är integrerade i de processer som styr stadens brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete utifrån Trygghetsprogrammet. Det framgår att arbetet ska ske inom ramen för samverkansöverenskommelsen med polisen och ha en tydlig koppling till stadens och förvaltningens prioriterade samverkansområden.

Förvaltningens arbete med våldsbejakande extremism lyfts under det prioriterade samverkansområdet Kriminella miljöer och livsstilar i den lokala samverkansöverenskommelsen mellan Skärholmens stadsdelsnämndsområde och Skärholmens lokalpolisområde.

Förvaltningen är positiv till att riktlinjerna tar upp exempel på metoder och arbetssätt som gäller dels för förebyggande arbete och dels för riktade sociala insatser. Särskilt ansvariga för vart och ett av områdena pekas ut vilket bidrar till att ytterligare klargöra vad nämnder och bolag kan göra inom sitt verksamhetsområde.

Jämställdhetsanalys

Innehållet i de reviderade riktlinjerna i stadens arbete mot våldsbejakande extremism innebär inte en direkt påverkan på de som bor och vistas i staden utifrån kön.

Förvaltningen ser dock att det är viktigt att jämställdhetsperspektivet finns med i arbetet med våldsbejakande extremism för att möta upp invånare utifrån deras olika förutsättningar och behov, oberoende av kön.

Södermalms stadsdelsnämnd

Södermalms stadsdelsnämnd beslutade vid sitt sammanträde den 25 april 2024 följande.

Stadsdelsnämnden överlämnar förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.

Reservation av Lars Rottem Krangnes (C), se Reservationer m.m.

Reservation av Jonas Nilsson m.fl. (M), se Reservationer m.m.

Reservation av Ulf Wester (SD), se Reservationer m.m.

Reservation av Anne-Lie Elfvén (L), se Reservationer m.m.

Södermalms stadsdelsförvaltnings tjänsteutlåtande daterat den 8 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Det är positivt att riktlinjerna har uppdaterats med övergripande information om våldsbejakande extremism där begrepp som ensamagerande lyfts fram liksom riskfaktorer för radikaliserings. Det är också positivt att det finns ett ökat fokus på internet, sociala medier och spelplattformar i riktlinjerna då online-miljöer är en drivande och alltmer tongivande faktor för spridning av propaganda och ökar risk för radikaliserings.

Förvaltningens uppfattning är att det är viktigt att metodstödet fokuserar tydligt på det förebyggande arbetet med barn och ungdomar. Kunskapsspridning av riskfaktorer och lärdomar från ensamagerande individer är nödvändigt liksom att identifiera de barn och ungdomar som löper risk att radikaliseras eller inspireras till att begå våldsdåd. I detta avseende är det angeläget att tidiga tecken uppmärksammas och att följa utvecklingen i de online-miljöer som ungdomar vistas i. Ensamagerande individer och grupper av våldsbejakande extremister behöver inte ha någonting med varandra att göra men det finns exempel på likheter gällande hur dåden planerats, motiverats och utförts.

Det är positivt att riktlinjerna, med hänvisning till den forskning som finns att tillgå, beskriver riskfaktorer och andra påverkansfaktorer för att radikaliseras eller att begå våldsdåd. Förvaltningen ser att metodstödet ska belysa skyddsfaktorer som forskningen menar har betydelse för att minska risken att påverkas och inspireras av propaganda av extremistisk karaktär. Skyddsfaktorer berör olika huvudmäns ansvar men bör belysas utifrån ett gemensamt ansvar och tydliggöra behovet av samverkan för att skapa förutsättningar att tidigt upptäcka och förhindra att barn och ungdomar riskerar att radikaliseras eller begå våldsdåd.

Barnrättsanalys

Flera av metoderna och arbetssätten som anges i Stockholms stads strategi 2023-2026 för att förhindra att barn, unga och unga vuxna dras in i kriminalitet är även relevanta i det förebyggande arbetet mot våldsbejakande extremism och nämns därför även i

dessa riktlinjer. Det förebyggande arbetet kan bidra till att färre barn och unga riskerar att hamnar i en negativ utveckling och dras in i normbrytande beteende. Tidiga riktade sociala insatser till barn och unga inom olika riskgrupper samt på indikerad nivå för identifierade barn och unga med framförallt biståndsbedömda insatser kan också minska risken för sådan utveckling.

Jämställdhetsanalys

Förvaltningen uppfattar att insatserna som ska erbjudas enligt riktlinjerna kan ge positiva effekter för den aktuella målgruppen, avsett om de är kvinnor eller män. En vidare jämställdhetsanalys genomförs därför inte.

Stockholms Stadshus AB

Stockholms Stadshus AB:s yttrande daterat den 22 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Koncernledningen ställer sig positivt till föreslagen revidering och välkomnar en fortsatt stadsövergripande sammanhållen strategi mot våldsbejakande extremism. Den nya strukturen är i enlighet med stadens Trygghetsprogram och de krav som ställs i Lagen om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete (2023:196). Riktlinjerna tydliggör på ett bra sätt ansvarsfördelning för stadens nämnder och bolagsstyrelser utifrån gällande lagar och ansvarsområden.

Ett strukturerat och målmedvetet arbete mot våldsbejakande extremism är en viktig del av stadens samlade brottsförebyggande och trygghetsskapande arbete och behöver således integreras på ett bra sätt i det stadsövergripande arbetet på dessa områden. I detta arbete utgör koncernens bolag en viktig resurs. Koncernledningen ser positivt på att arbetet utifrån riktlinjerna delas upp i förebyggande arbete och riktade sociala insatser. En sådan indelning tydliggör roller och ansvar.

Riktlinjerna slår fast att våldsbejakande extremism inte kan förebyggas eller bekämpas med enstaka åtgärder som vidtas isolerat, utan kräver parallella åtgärder på flera nivåer samtidigt. Koncernledningen och bolagen delar denna analys och anser att det beskrivs väl i riktlinjerna. Som framgår av remissvaren så arbetar flera bolag inom koncernen redan idag aktivt med den här typen av frågor, där de bidrar inom sina ansvarsområden med kunskaper och resurser.

För kompletterande och mer utförliga synpunkter kring remissen hänvisar koncernledningen till dotterbolagens remissvar.

Underremiss

AB Svenska Bostäders remissvar har i huvudsak följande lydelse

Svenska Bostäder stödjer fortsatt en stadsövergripande sammanhållen strategi mot våldsbejakande extremism och alla typer av våld. Bolaget arbetar fortlöpande med olika typer av insatser som syftar till att underlätta integrering och motverka utanförskap. Bolaget använder och förordar deltagande i stadsgemensamma

utbildningar. Bostadsbolagen har upparbetade kontakter med polisen både lokalt men även regionalt med funktioner som exempelvis Redex (Reduktion av extremism).

AB Familjebostäders remissvar har i huvudsak följande lydelse

Bolaget ställer sig positivt till föreslagen revidering. Bolaget arbetar idag med olika sätt för att bidra till arbetet mot våldsbejakande extremism. Bland annat genom insatser som syftar till att underlätta integrering och motverka utanförskap. Bolaget samverkar med exempelvis polisen lokalt, men även regionalt med funktioner som exempelvis Redex. Bolaget använder och förordar deltagande i de stadsgemensamma utbildningar som finns tillgängliga digitalt.

AB Stockholmsheims remissvar har i huvudsak följande lydelse (bilaga 4)

Stockholmshem stödjer fortsatt en stadsövergripande sammanhållen strategi mot våldsbejakande extremism och alla typer av våld. Bolaget arbetar fortlöpande med olika typer av insatser som syftar till att underlätta integrering och motverka utanförskap. Bolaget använder, och förordar, deltagande i de stadsgemensamma utbildningarna. Bostadsbolagen har upparbetade kontakter med polisen både lokalt men även regionalt med funktioner som exempelvis Redex.

Skolfastigheter i Stockholm AB

SISAB arbetar utifrån demokrativillkor vid godkännande av externa hyresgäster vid uthyrning av lokaler. Får bolaget information om våldsbejakande extremism eller annan kriminalitet underrättar bolaget socialtjänst via aktuell stadsdel samt polisen. Redan idag bevakar bolaget våldsbejakande, rasistiskt och kränkande klotter som drabbar bolagets fastigheter.

SHIS Bostäder

SHIS Bostäders yttrande daterat den 24 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Stadens riktlinjer är gedigna och berör de flesta delar av staden och dess aktörer samt reglerar ansvar och arbetsområden. Allt för täcka de områden och verksamheter där våldsbejakande extremism kan upptäckas och förebyggas.

Dock är varken bostadsbolagen eller Stiftelsen SHIS Bostäder särskilt apostroferade, mer än i en mindre del och detta bör kunna utvecklas. På sidorna 11–12 berörs samverkan med det civila samhället och där nämns bostadsbolagen som en aktör. Detta tas dock inte vidare i texten, vilket skulle kunna tolkas som att det inte finns en tydlig plan för hur man ska samverka med just bostadsbolagen. Ingen av de nämnda insatserna på sidan 12 är dock direkt riktade till just bostadsbolag och/eller SHIS.

Bostadsbolagen och SHIS är viktiga aktörer. Vi människor tillbringar en stor tid av våra liv i vårt hem. Våldsbejakande extremism växer ofta i direkt anslutning till hemmet. Speciellt idag då sociala medier spelar en så viktig roll i dess utbredning. I

anslutning till våldsbejakande extremism finns ofta fler andra markörer som kan vara signaler på en enskild individ eller grupp är på väg att dras djupare in i en våldsberättigande ideologi. Markörer som klotter, annan skadegörelse, småbrott, andra störningar, konflikter med grannar. Detta påvisades bland annat vid Länsstyrelsens *Utbildning om förebyggande åtgärder och arbetsmetoder mot våldshändelser med koppling till våldsbejakande extremism den 30 januari 2024*.

Bostadsbolagen och SHIS följer utvecklingen i sina fastigheter noga. Personal rör sig i och utanför fastigheterna på regelbunden basis. Bostadsbolagens kontor besöks av hyresgäster regelbundet och i SHIS fall finns egna receptioner på i princip alla fastigheter. Att i samverkan med bostadsbolag och SHIS verka för till exempel kompetenshöjning av personal inom området i att se signaler, symboler och ge verktyg för hur återkoppling kan ske till exempel till stadsdelsförvaltningar och polis skulle ge ytterligare möjligheter att fånga upp tidiga signaler på en enskild person eller grupp som är på väg in i våldsbejakande extremism.

Flera av de utbildningsinsatser som nämns på sidan 13 som riktas till skola, socialtjänst samt andra aktörer borde således komma ifråga även för bostadsbolagen och SHIS. Framför för de allmännyttiga bostadsbolagen, SHIS och andra boenden som finns i stadens regi.

Vad gäller SHIS roll i arbetet mot våldsbejakande extremism så är det värt att nämna att i sin roll som stadens bostadssociala resurs så tar SHIS emot många hyresgäster som av olika skäl uppvisar flera av de riskfaktorer som nämns på sidan 6:

- Unga män
- Arbetslöshet
- Tidigare erfarenheter av våld och kriminalitet
- Psykisk ohälsa
- Social och politisk marginalisering/exkludering

Dessa riskfaktorer utgör även en förhöjd risk för hot och våld för SHIS personal vilket föranlett en gedigen satsning på att utbilda och träna personal i konflikthantering. Även om dessa riskfaktorer inte i sig är klara indikatorer på att en individ är på väg in i våldsbejakande extremism så är de tydliga signaler som bör uppmärksammas och följas upp. Speciellt i samverkan med andra signaler som skadegörelse, klotter med symboler relaterade till våldsbejakande extremism, störningar och andra typer av avvikelser. Ett lättillgängligt och regelbundet uppdaterat utbildningsmaterial bör finnas tillgängligt.

Center mot våldsbejakande extremism

Center mot våldsbejakande extremism yttrande daterat den 11 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

CVE ställer sig positiva till de förslag som presenteras i Stockholms stads riktlinjer i arbetet mot våldsbejakande extremism. CVE arbetar tillsammans med andra myndigheter för att utveckla kunskap och kompetens på det område som riktlinjerna redovisar och ser i det arbetet en positiv utveckling mot ett mer kunskapsbaserat ansvar för arbete mot våldsbejakande extremism. I riktlinjerna framhålls vikten av att bistå och stödja socialtjänsten och andra berörda aktörer i arbete med olika insatser, vilket CVE instämmer i är ett fortsatt behov. Med det föreslagna förslaget att införa en ny struktur för stadens arbete mot våldsbejakande extremism i enlighet med stadens Trygghetsprogram och de krav som ställs i Lagen om kommunens ansvar för brottsförebyggande arbete (2023:196), anser CVE att behovet av stöd utifrån riktlinjerna är tydligare för varje enskild aktör, men också kan resultera i en god implementering och likvärdighet över hela staden.

Därtill innehåller de nya riktlinjerna ett ökat fokus på förebyggande arbete mot det hot som kommer från ensamagerande gärningspersoner och från extremism i online-miljöer. Det är positivt att staden uppdaterade riktlinjer är i linje med den utveckling som lyfts både från Säkerhetspolisens årsbok och den nationella strategin mot våldsbejakande extremism och terrorism (Skr. 2023/24:56) och att arbetet delas upp utifrån förebyggande och riktade sociala insatser.

Brå, genom CVE bifaller Stockholm stads riktlinjer mot våldsbejakande extremism, med följande förslag till tillägg:

CVE vill framhålla vikten av det våldspreventiva arbetet och att det finns överlappningar mellan ideologiskt motiverat våld, kriminalitet, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Av forskningsöversikten Män, maskulinitet och våldsbejakande extremism – en kunskapsöversikt (CVE, 2022), framgår att misogyni är centralt inom våldsbejakande extremistmiljöer, vilket är knutet till konservativa förståelser av kön, där män och kvinnor anses vara essentiellt olika och ha mycket olika roller i såväl samhälle som aktivism. Misogyni kan ta sig olika uttryck, men handlar ofta om kontroll av kvinnors sexualitet och att (åter)införa mäns makt och överhöghet i det offentliga och i det privata. De våldsbejakande extremistmiljöerna domineras av män och våld används för att hävda manlig status. CVE ser att det fortsatt finns ett kunskapsbehov kring området, men även hur olika former av påverkansmedel, med detta syfte som grund, yttrar sig i samhället och framförallt bland unga individer.

Arbetet med att förbereda för en ny socialtjänstlag är i gång och ett pågående omställningsarbete har påbörjats i staden. I det arbetet är det viktigt att se socialtjänstens alla utmaningar och hur de resurser som finns idag ska räcka till för att bland annat motverka våldsbejakande extremism. CVE vill framhålla vikten av det uppsökande arbetet mot våldsbejakande extremism, som kan vara aktuellt inom både det förebyggande arbetet med fokus bland annat på både universella, selektiva och indikativa insatser samt utifrån de riktade sociala insatserna.

Avslutningsvis vill CVE uppmärksamma metodstödet för att stärka skolans förebyggande arbete mot våldsbejakande extremism och skolattacker samt CVE:s faktablad om psykisk ohälsa och våldsbejakande extremism som några av de exempel på metoder och arbetssätt som yrkesverksamma i kommunen kan använda sig av.

Polisregion Stockholm

Polisregion Stockholms yttrande daterat den 19 februari 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Förslag att omformulera en mening så att det framgår att samverkansmöte sker via Lokalpolisområde. Anledningen är att Redex biträder främst lokalpolisområdet som är de som i första läget kommer vara sammankallande till mötet. I de lägen lokalpolisområdet har svårt, på grund av olika omständigheter, att kalla till mötet går Redex in och ser till att rätt funktioner närvarar på mötet.

Stockholms universitet

Juridiska fakultetsnämnden, Stockholms universitets yttrande daterat den 24 april 2024 har i huvudsak följande lydelse.

Juridiska fakultetsnämnden har anmodats yttra sig över rubricerad remiss och vill anföra följande. Fakultetsnämnden har i huvudsak inga synpunkter på utformningen av riktlinjerna.

Riktlinjerna följer i princip de nationella styrdokumenterna och har utformats med beaktande av stadens Trygghetsprogram samt en samverkansöverenskommelse med Polisregion Stockholm. Riktlinjerna, som ska styra stadens arbete och tydliggöra formerna för arbetet mot våldsbejakande extremism, har också uppdaterats i förhållande till ny lagstiftning, se lag (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete. Detta arbete, att se till att riktlinjerna stäms av mot ny lagstiftning, måste nödvändigtvis ske fortlöpande. I riktlinjerna omnämns t.ex. SOU 2023:28 Samhället mot skolattacker, vilken kan leda till lagstiftning som kan komma att påverka stadens arbete främst inom utbildningsområdet.

I avsnittet ”Särskilt om kommunala förutsättningar” anges lagstiftning som är relevant för kommunernas ansvar för att motverka och förebygga våldsbejakande extremism. I detta avsnitt kan det förtydligas vilka paragrafer i skollagen, d.v.s. 1 kap 4-5 §§, som slår fast att det är ett kärnuppdrag för förskola och skola att förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar. Detta uppdrag framgår också av läroplanerna.

Under rubriken ”Samverkan med det civila samhället” finns en passus om stadens ekonomiska bidrag och lokaler inte ska kunna nyttjas av aktörer vars verksamhet står i strid med samhällets värdegrund. Det är här viktigt att betona att kommunala nämnder och bolagsstyrelser därvid beaktar kraven på yttrandefrihet, mötesfrihet m.m. samt objektivitets- och likhetsprinciperna. I SKR:s (Sveriges kommuner och

regioner) dokument, Råd vid lokaluthyrning s. 8, betecknas rättsläget som oklart när det rör huruvida det är möjligt att låta en aktörs värderingar påverka kommunernas uthyrning av lokaler. SKR betonar vikten av att villkoren för kommunens verksamhet i detta avseende bygger på tydliga och etablerade villkor för uthyrning av lokaler samt följer givna rutiner. I riktlinjerna kan det därför vara värt att i brödtexten tydliggöra att staden konkretiserat dess ståndpunkt i stöddokumentet som nämns i not 10. Risken för ordningsstörningar kan ju dessutom naturligtvis sägas ”ligga i farans riktning” när det är fråga om våldsbejakande extremism, vilket borde ge staden ett vidare handlingsutrymme.

Reservationer m.m.

Arbetsmarknadsnämnden

Reservation av Per Rosencrantz m.fl. (M)

1. att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut, samt
2. att därutöver anföra följande:

Revisionen av stadens riktlinjer mot våldsbejakande extremism görs med bakgrund av att Sverige befinner sig i ett förhöjt hotläge och vikten av ett effektivt arbete mot extremism är angeläget och prioriterat. Det är bra att riktlinjerna ges en tydligare struktur och att den ligger i samklang med stadens övriga relevanta styrdokument så som trygghets- och säkerhetsprogrammet. Det är också viktigt att riktlinjerna harmoniserar med den nationella strategin mot våldsbejakande extremism och terrorism.

I arbetet mot våldsbejakande extremism är det många professioner som arbetar inom stadens verksamheter som berörs. Det är därför angeläget att riktlinjerna är väl förankrade bland medarbetare där ansvarsfördelningen och uppföljning är tydlig för alla inblandade parter. Det ska inte vara meningen att exempelvis en lärare övertar en socialsekreterares ansvar och roll och vice versa. Riktlinjerna behöver därför aktivt följas upp i praktiken så att dokumentet uppfyller sitt syfte.

Det är också angeläget att det finns fungerande strukturer för informationsdelning mellan berörda parter i arbetet mot våldsbejakande extremism. Här blir en ny huvudregel i sekretesslagstiftningen särskilt viktigt för att underlätta utbytet av information kring individer där stadens medarbetare noterar en höjd risk för radikaliserings eller att involveras i extremistiska miljöer.

De individer som hyser extremistiska värderingar kan ha olika bakgrund och kan vara verksamma även inom kommunala verksamheter. Sedan 2022 har Stockholms stad också en visselblåsarfunktion där allvarliga oegentligheter och missförhållanden, som brott mot lagar och allvarliga avsteg från stadens styrande dokument, kan anmälas. Det som rapporteras ska ha uppstått eller högst sannolikt komma att uppstå i den verksamhet som du som rapportör är verksam i.

Det är viktigt att det finns ett allmänintresse av att missförhållandet kommer fram. Exempelvis ekonomisk brottslighet, korruption, mutor och jäv. Det kan också röra sig om miljöbrott eller säkerhetsrisker rörande liv och hälsa. Riktlinjerna saknar helt formuleringar kring hur funktionen kan användas för att rapportera och slå larm om incidenter och individer som kan utgöra en fara och risk för Stockholm och stockholmarna.

Reservation av Ann-Christine Carlberg (SD)

1. Att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut.
2. Därutöver anföra följande

Stadens arbete riktas mot våldsbejakande extremism som är ett samlingsbegrepp för rörelser, ideologier eller miljöer som inte accepterar en demokratisk samhällsordning och som främjar våld för att uppnå ett ideologiskt mål.

Det finns huvudsakligen tre extremistmiljöer: den våldsbejakande högerextremistiska, den våldsbejakande vänsterextremistiska och den våldsbejakande islamistiska miljön. Att stadens arbete fokuserar på dessa miljöer beror på att Säkerhetspolisen bedömer att det inom dessa finns individer och grupper som anser det som legitimt att begå brott med målet att förändra rådande samhällsordning i Sverige. De utgör ett hot mot demokratin och individens möjligheter att utöva sina demokratiska fri- och rättigheter.

Riktlinjerna täcker i stor utsträckning in extremistmiljöer och dess kringliggande problem samt möjliggörande förutsättningar. Det finns några delar i riktlinjerna som vi anser bör förtydligas för att inte missa målet med arbetet mot de tre extremistmiljöerna och för att belysa de kontextuella riskfaktorerna.

Under rubriken Arbete mot extremistisk propaganda bör Exempel på metoder och arbetssätt förtydligas för att säkerställa förståelsen för att alternativ fakta, eller falsk informationsspridning, är en betydande del i de flesta extremismmiljöerna. Nyligen har Sverige som land och socialtjänsten som instans fått utstå en enorm propagandaattack med så kallade fake news eller alternativ fakta avseende den så kallade LVU-kampanjen. Vilket gav upphov till ett flertal stora säkerhetsrisker och som tillsammans med diverse koranbränningar resulterade i uppmaningar från de radikala islamistmiljöerna runt om i världen att attackera Sverige och svenskar. Bland annat mördades två svenskar i Bryssel och anställda inom socialtjänsten över hela landet har fått utstå enorm press på grund av hotnivån i samband med LVU-kampanjen.

Samtidigt har vi grupper som kan klassas under våldsbejakande autonomism, där den autonoma vänstern och diverse miljö-/djurrättsaktivister anser att olagliga metoder och viss våldsanvändning är accepterat under föreställningen att en grupp behöver skyddas mot förtryck, eller accelerationism som definieras som en extremistisk politisk strategi som med hjälp av våld och terror försöker påskynda en förment förutbestämd samhällskollaps för att kunna inrätta ett idealsamhälle. I Sverige och i flera andra länder har vi ett stort problem med extremistiska klimatrörelser som ger sig på vår infrastruktur, företag och personer med syfte att skada, förstöra och/eller sabotera. Även här är det viktigt att tidigt bekämpa propaganda och alternativ fakta.

Därmed anser vi att följande korrigerings bör göras under Arbete mot extremistisk propaganda – Exempel på metoder och arbetssätt för att tydliggöra att all form av extremistisk propaganda, slagord och alternativ fakta ska kunna bemötas:

Exempel på metoder och arbetssätt:

- Främja demokratiska värderingar på t.ex. skolan och arbeta utifrån demokratiska processer.
- Väva in ämnesspecifika digitala kunskaper kring källkritik och källtillit i undervisningen.
- Stärka medarbetare och föräldrar i hantering av högerextremistiska, vänsterextremistiska och islamistiska uttalanden och alternativa fakta.
- Undervisa och lyfta samtal och diskussioner kring komplexa och kontroversiella frågor med elever. Säkerställa att diskussionerna sker i en klassrumsmiljö där alla elever känner sig trygga.

Reservation av Christina Tufvesson (L)

1. Att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut.
2. Att därutöver anföra följande:

Den högerextrema miljön i Sverige genomgår just nu en förändring där olika former av aktivism såsom flygbladsutdelning, torgmöten och annat minskar, medan så kallade kampförberedande aktiviteter ökar kraftigt – träning för att använda våld i politiskt syfte. Nordiska Motståndsrörelsen (NMR) som tidigare varit tongivande har försvagats och splittrats i takt med att en ny typ av aktörer etablerat sig – aktivklubbarna. Aktivklubbarna är en del av en global våldsinriktad rörelse som fokuserar på fysisk träning och att bygga våldsförmåga.

Det är just synen på manlighet som nu bidrar till de högerextrema aktivklubbarnas ökade möjlighet att attrahera unga pojkar och män. Det pågår en generell värdeförskjutning i samhället som lyfter fram den starke mannen. En riktig man ska vara stor, stark och farlig. Han är mannen i huset och bestämmer över kvinnor. Och det är inte bara högerextrema krafter som sprider det budskapet utan även influerare som Andrew Tate, som fått en massiv följarskara världen över genom att sälja in konceptet om den starke mannens rätt. Det är inte heller enbart högextremister som ser möjligheter att rekrytera unga när den här sortens värderingar fått fäste. Unga pojkar och män som tillskansat sig värderingar som lyfter fram våld som något önskvärt och manligt är generellt i högre riskzon för att radikaliserar. De extremistiska miljöerna inspirerar och inspireras ofta av varandra och samma maskulinitetsförhärligande värderingar förekommer i såväl islamistiska, gängkriminella som fotbollshuliganrelaterade grupperingar.

Men högerextrema aktivklubbar och Andrew Tate är bara ytterligheter av en generell värdeförskjutning i samhället. Vi ser hur trender som ”soft girl” eller ”tradwife” sprider sig och får fäste, en önskan hos unga tjejer att bara vara hemma och överlåta försörjning och ansvar till en man. Likaså rapporterar skolor om hur trakasserier mot hbtqi-personer ökar, personer som inte passar in i konservativa uppfattningar om vad som är rätt sätt att vara. Det förekommer även att föräldrar alltmer försvarar sina barns påhopp. Så kallade traditionella familjer lyfts fram som ett ideal.

Med anledning av detta anser vi att stadens riktlinjer för att arbeta mot våldsbejakande extremism också måste lyfta fram värderingsarbetet i våra verksamheter, utöver de demokratiska värderingar som redan nämns. Yrkesverksamma som kommer i kontakt med barn och unga - genom förskola, skola och fritid – behöver vara uppmärksamma på den här typen värderingar och riskerna de medför för ytterligare radikalisering.

Förskolenämnden

Reservation av Åsa Nilsson Söderström (L)

1. Att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut.
2. Att riktlinjerna uppdateras i enlighet med vad som anförs nedan om ett tydligare fokus på värderingar som motverkar våld och främjar tolerans.
3. Att därutöver anföra följande.

Vi instämmer i de förslag som förvaltningen framför, men vill ytterligare lyfta vikten av värderingsarbete i stadens verksamheter, inklusive förskolan.

Den högerextrema miljön i Sverige genomgår just nu en förändring där olika former av aktivism såsom flygbladsutdelning, torgmöten och annat minskar, medan så kallade kampförberedande aktiviteter ökar kraftigt – träning för att använda våld i politiskt syfte. Nordiska Motståndsrörelsen (NMR) som tidigare varit tongivande har försvagats och splittrats i takt med att en ny typ av aktörer etablerat sig – aktivklubbarna. Aktivklubbarna är en del av en global våldsinriktad rörelse som fokuserar på fysisk träning och att bygga våldsförmåga.

Det är just synen på manlighet som nu bidrar till de högerextrema aktivklubbarnas ökade möjlighet att attrahera unga pojkar och män. Det pågår en generell värdeförskjutning i samhället som lyfter fram den starke mannen. En riktig man ska vara stor, stark och farlig. Han är mannen i huset och bestämmer över kvinnor. Och det är inte bara högerextrema krafter som sprider det budskapet utan även influerare som Andrew Tate, som fått en massiv följarskara världen över genom att sälja in konceptet om den starke mannens rätt. Det är inte heller enbart högextremister som ser möjligheter att rekrytera unga när den här sortens värderingar fått fäste. Unga pojkar och män som tillskansat sig värderingar som lyfter fram våld som något önskvärt och manligt är generellt i högre riskzon för att radikaliserar. De extremistiska miljöerna inspirerar och inspireras ofta av varandra och samma maskulinitetsförhärligande värderingar förekommer i såväl islamistiska, gängkriminella som fotbollshuliganrelaterade grupperingar.

Högerextrema aktivklubbar och Andrew Tate är bara ytterligheter av en generell värdeförskjutning i samhället. Vi ser hur trender som ”soft girl” eller ”tradwife” sprider sig och får fäste, en önskan hos unga tjejer att bara vara hemma och överlåta försörjning och ansvar till en man. Likaså rapporterar skolor om hur trakasserier mot hbtqi-personer ökar, personer som inte passar in i konservativa uppfattningar om vad

som är rätt sätt att vara. Det förekommer även att föräldrar alltmer försvarar sina barns påhopp. Så kallade traditionella familjer lyfts fram som ett ideal.

Med anledning av detta anser vi att stadens riktlinjer för att arbeta mot våldsbejakande extremism också måste lyfta fram värderingsarbetet i våra verksamheter, utöver de demokratiska värderingar som redan nämns. Yrkesverksamma som kommer i kontakt med barn och unga - genom förskola, skola och fritid – behöver vara uppmärksamma på den här typen värderingar och riskerna de medför för ytterligare radikalisering.

Reservation av Sophia Granswed Baat m.fl. (M)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden

Reservation av Linnéa Vinge (SD)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden.

Reservation av Ismail Ali (C)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att därutöver anföra följande

Centerpartiet välkomnar revideringen av riktlinjerna för Stockholms stads arbete mot våldsbejakande extremism. Det är nödvändigt att staden hela tiden uppdaterar sina arbetssätt för att kunna svara upp mot den ständigt förändrade hotbilden och vi anser att programmet till mångt och mycket är bra.

Vi kan dock konstatera att programmet saknar ett tydligt fokus på att öka kunskapen hos unga människor så att de ska kunna stå emot radikala rörelser och antidemokratiska krafter. Vi vill att fler skolor, ideella organisationer och idrottsrörelser ska ges särskilda resurser för sitt viktiga arbete i människors vardag, för utbildningar om extremism och till att till exempel möjliggöra hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser. Centerpartiet satsar 2 miljoner mer än vänsterstyret i budgeten för 2024 för ett förstärkt arbete mot rasism, antisemitism, antiziganism, islamofobi och våldsbejakande extremism.

Vi vill också se tydligare rekommendationer och stöd till lärare och annan skolpersonal kring att kontakta och arbeta nära vårdnadshavare och socialtjänst när barn och unga visar tecken på extremism och radikalisering. Genom bra utbildning, ett rikt fritidsliv och tidigt samordnade insatser kan vi bygga trygga ungdomar som själva förmår att göra bra val som leder bort från utanförskap och kriminalitet.

Anhöriga till människor i destruktiva miljöer bär ofta ett stort ansvar och är nyckelpersoner i stödet för individer som söker sig bort från våldsbejakande extremism. Centerpartiet vill därför förstärka stödet till anhöriga, både för att stärka

det förebyggande arbetet, men också för att anhöriga ska orka finnas för den närstående som väljer att byta bana.

Stycket gällande Internet, sociala mediers och online-spelplattformars roll innehåller relevant information, samtidigt saknas tydlighet kring hur staden ska förhålla sig till dessa plattformar som vi vet har en central roll i spridningen av extremistisk propaganda. Även här hade Centerpartiet velat se mer utbildningsinsatser för barn såväl som för vuxna i att identifiera och värja sig mot extremistisk påverkan.

Idrottsnämnden

Reservation av Mikael Peterson (C)

Se reservation under förskolenämnden.

Reservation av Leif Söderström (SD)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden.

Reservation av Hanna Wistrand (L)

Se reservation under förskolenämnden.

Kulturnämnden

Särskilt uttalande av Kristina Lutz m.fl. (M),

Tryggheten är en ödesfråga för både Sverige och Stockholm. Parallellt med att brottsligheten blivit allt mer brutal och omfattande har säkerhetshotet mot vårt land ökat. Sedan de nuvarande riktlinjerna mot våldsbejakande extremism antogs år 2016 har staden drabbats av terrordåd, Säpo har höjt säkerhetsnivån, samt har våldsbejakande konspiratoriska kampanjer bedrivits mot såväl kommunala myndigheter som minoritetsgrupper.

Staden ska fortsatt arbeta strukturerat och målmedvetet mot våldsbejakande extremism och för att stärka demokratin och de mänskliga rättigheterna i hela staden. Som de föreslagna riktlinjerna anger så kan inte extremism förebyggas av enskilda åtgärder isolerat, det behövs ett mångfacetterat arbete. Vi ställer oss därför frågande till varför stadens riktlinjer bryter med den nationella motsvarigheten, då enbart det förebyggande arbetet omhändertas i dessa kommunala riktlinjer. Vi menar att riktlinjernas fokusområden förebyggande och riktade sociala insatser behöver kompletteras med ett skyddande fokusområde. Som väghållare, ansvariga för den offentliga miljön samt fastighetsförvaltande aktör har staden som helhet stor kapacitet att arbeta skyddande via flera av stadens nämnder och bolagsstyrelser.

Avslutningsvis noterar vi att de nya riktlinjerna tar utgångspunkt i stadens demokratikriterier avseende lokalupplåtelser samt bidragsutgivning. Kristdemokraterna har systematiskt förespråkat att dessa kriterier behöver utökas för att även omfatta krav på att inte bidra eller uppmuntra till, främja eller möjliggöra våldsbejakande extremism. Samtidigt bör demokratikraven även tillämpas vid upplåtelse av allmän plats för att neka odemokratiska arrangemang, vilket är möjligt då staden utgör remissinstans med vetorätt vid dessa upplåtelser.

Ersätтарыttrande av Destiny Zandi-Lindgren (KD)

Se särskilt uttalande av Kristina Lutz m.fl. (M).

Socialnämnden

Reservation av Jan Jönsson (L)

Se reservation under förskolenämnden.

Reservation av Andrea Hedin (M)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden.

Reservation av Emelie Wassermann (SD)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden.

Reservation av Henrik Falk (C)

Se reservation under förskolenämnden.

Ersätтарыttrande av Maurice Forslund (KD)

Tryggheten är en ödesfråga för både Sverige och Stockholm. Parallellt med att brottsligheten blivit allt mer brutal och omfattande har säkerhetshotet mot vårt land ökat. Sedan de nuvarande riktlinjerna mot våldsbejakande extremism antogs år 2016 har staden drabbats av terrordåd, Säpo har höjt säkerhetsnivån, samt har våldsbejakande konspiratoriska kampanjer bedrivits mot såväl kommunala myndigheter som minoritetsgrupper.

Staden ska fortsatt arbeta strukturerat och målmedvetet mot våldsbejakande extremism och för att stärka demokratin och de mänskliga rättigheterna i hela staden. Som de föreslagna riktlinjerna anger så kan inte extremism förebyggas av enskilda åtgärder isolerat, det behövs ett mångfacetterat arbete. Vi ställer oss därför frågande till varför stadens riktlinjer bryter med den nationella motsvarigheten, då enbart det förebyggande arbetet omhändertas i dessa kommunala riktlinjer. Vi menar att

riktlinjernas fokusområden förebyggande och riktade sociala insatser behöver kompletteras med ett skyddande fokusområde. Som väghållare, ansvariga för den offentliga miljön samt fastighetsförvaltande aktör har staden som helhet stor kapacitet att arbeta skyddande via flera av stadens nämnder och bolagsstyrelser.

Avslutningsvis noterar vi att de nya riktlinjerna tar utgångspunkt i stadens demokratikriterier avseende lokalupplåtelser samt bidragsutgivning. Kristdemokraterna har systematiskt förespråkat att dessa kriterier behöver utökas för att även omfatta krav på att inte bidra eller uppmuntra till, främja eller möjliggöra våldsbejakande extremism. Samtidigt bör demokratikraven även tillämpas vid upplåtelse av allmän plats för att neka odemokratiska arrangemang, vilket är möjligt då staden utgör remissinstans med vetorätt vid dessa upplåtelser.

Utbildningsnämnden

Reservation av Hanna Werner m.fl.(M)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden.

Reservation av Linnéa Vinge (SD)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden.

Reservation av Jan Jönsson (L)

Se reservation under förskolenämnden.

Reservation av Claes Nyberg (C)

1. Att delvis godkänna förvaltningens förslag till beslut
2. Att därutöver anföra följande

Centerpartiet välkomnar revideringen av riktlinjerna för Stockholms stads arbete mot våldsbejakande extremism. Det är nödvändigt att staden hela tiden uppdaterar sina arbetssätt för att kunna svara upp mot den ständigt förändrade hotbilden och vi anser att programmet till mångt och mycket är bra.

Vi kan dock konstatera att programmet saknar ett tydligt fokus på att öka kunskapen hos unga människor så att de ska kunna stå emot radikala rörelser och antidemokratiska krafter. Vi vill att fler skolor, ideella organisationer och idrottsrörelser ska ges särskilda resurser för sitt viktiga arbete i människors vardag, för utbildningar om extremism och till att till exempel möjliggöra hågkomstresor till Förintelsens minnesplatser. Centerpartiet satsar 2 miljoner mer än vänsterstyret i budgeten för 2024 för ett förstärkt arbete mot rasism, antisemitism, antiziganism, islamofobi och våldsbejakande extremism. Vi vill också se tydligare rekommendationer och stöd till lärare och annan skolpersonal kring att kontakta och

arbeta nära vårdnadshavare och socialtjänst när barn och unga visar tecken på extremism och radikalisering. Genom bra utbildning, ett rikt fritidsliv och tidigt samordnade insatser kan vi bygga trygga ungdomar som själva förmår att göra bra vägval som leder bort från utanförskap och kriminalitet.

Anhöriga till människor i destruktiva miljöer bär ofta ett stort ansvar och är nyckelpersoner i stödet för individer som söker sig bort från våldsbejakande extremism. Centerpartiet vill därför förstärka stödet till anhöriga, både för att stärka det förebyggande arbetet, men också för att anhöriga ska orka finnas för den närstående som väljer att byta bana.

Stycket gällande Internet, sociala mediars och online-spelplattformars roll innehåller relevant information, samtidigt saknas tydlighet kring hur staden ska förhålla sig till dessa plattformar som vi vet har en central roll i spridningen av extremistisk propaganda. Även här hade Centerpartiet velat se mer utbildningsinsatser för barn såväl som för vuxna i att identifiera och värja sig mot extremistisk påverkan.

Skolan är och kommer alltid att vara en viktig plats för att lära och diskutera om digitaliseringens möjligheter och baksidor där alla elever tidigt måste få tillgång och träning genom alla skolformer.

Bromma stadsdelsnämnd

Reservation av Mattias Kereztesi m.fl. (M)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden.

Reservation av Findel Madison (SD)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden.

Reservation av Louise Minnhagen (L) och Erik Thonfors (C)

Se reservation under förskolenämnden.

Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd

Reservation av Emelie Wassermann (SD)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden.

Reservation av Stefan Holm (C)

Se reservation under förskolenämnden.

Farsta stadsdelsnämnd

Reservation av Leif Söderström (SD)

Att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut.

Därutöver anföra följande:

Stadens arbete riktas mot våldsbejakande extremism som är ett samlingsbegrepp för rörelser, ideologier eller miljöer som inte accepterar en demokratisk samhällsordning och som främjar våld för att uppnå ett ideologiskt mål.

Det finns huvudsakligen tre extremistmiljöer: den våldsbejakande högerextremistiska, den våldsbejakande vänsterextremistiska och den våldsbejakande islamistiska miljön. Att stadens arbete fokuserar på dessa miljöer beror på att Säkerhetspolisen bedömer att det inom dessa finns individer och grupper som anser det som legitimt att begå brott med målet att förändra rådande samhällsordning i Sverige. De utgör ett hot mot demokratin och individens möjligheter att utöva sina demokratiska fri- och rättigheter.

Riktlinjerna täcker i stor utsträckning in extremistmiljöerna och dess associerade problem samt möjliggörande förutsättningar. Det finns några delar i riktlinjerna som vi anser bör förtydligas för att inte missa målet med arbetet mot de tre extremistmiljöerna och för att belysa de kontextuella riskfaktorerna.

Under rubriken Arbete mot extremistisk propaganda bör Exempel på metoder och arbetssätt förtydligas för att säkerställa förståelsen för att alternativ fakta, eller falsk informationsspridning, är en betydande del i de flesta extremistmiljöerna. Nyligen har Sverige som land och socialtjänsten som instans fått utstå en enorm propaganda attack med så kallade fake news eller alternativ fakta avseende den så kallade LVU-kampanjen. Vilket gav upphov till ett flertal stora säkerhetsrisker och som tillsammans med diverse koranbränningar resulterade i uppmaningar från de yttrandefrihetsfientliga och radikala islamistmiljöerna runt om i världen att attackera Sverige och svenskar. Bland annat mördades två svenskar i Bryssel och anställda inom socialtjänsten över hela landet har fått utstå enorm press på grund av hotnivån i samband med LVU-kampanjen

Hägersten-Älvsjö stadsdelsnämnd

Reservation av Henrik Åkerlund (SD)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden.

Järva stadsdelsnämnd

Reservation av Ole-Jörgen Persson m.fl. (M)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden

Reservation av Ghazal Saberian (SD)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden

Reservation av Åsa Nilsson Söderström (L)

Se reservation under förskolenämnden

Reservation av Patrick Amofah (C)

Se reservation under förskolenämnden

Kungsholmens stadsdelsnämnd

Reservation av Charlotta Schenholm (L)

Se reservation under förskolenämnden.

Ersätтарыttrande av Benjamin Jiang (KD)

Se reservation under socialnämnden.

Norra innerstadens stadsdelsnämnd

Reservation av Anders Lindman (SD)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden.

Reservation av Linnea Sandström Lange (L)

1. Att delvis bifalla förvaltningens förslag till beslut.
2. Att riktlinjerna uppdateras i enlighet med vad som anförs nedan om ett tydligare fokus på värderingar som motverkar våld och främjar tolerans.
3. Att därutöver anföra följande.

Den högerextrema miljön i Sverige genomgår just nu en förändring där olika former av aktivism såsom flygbladsutdelning, torgmöten och annat minskar, medan så kallade kampförberedande aktiviteter ökar kraftigt – träning för att använda våld i politiskt syfte. Nordiska Motståndsrörelsen (NMR) som tidigare varit tongivande har försvagats och splittrats i takt med att en ny typ av aktörer etablerat sig –

aktivklubbarna. Aktivklubbarna är en del av en global våldsinriktad rörelse som fokuserar på fysisk träning och att bygga våldsförmåga.

Det är just synen på manlighet som nu bidrar till de högerextrema aktivklubbarnas ökade möjlighet att attrahera unga pojkar och män. Det pågår en generell värdeförskjutning i samhället som lyfter fram den starke mannen. En riktig man ska vara stor, stark och farlig. Han är mannen i huset och bestämmer över kvinnor. Och det är inte bara högerextrema krafter som sprider det budskapet utan även influerare som Andrew Tate, som fått en massiv följarskara världen över genom att sälja in konceptet om den starke mannens rätt. Det är inte heller enbart högextremister som ser möjligheter att rekrytera unga när den här sortens värderingar fått fäste. Unga pojkar och män som tillskansat sig värderingar som lyfter fram våld som något önskvärt och manligt är generellt i högre riskzon för att radikaliserar. De extremistiska miljöerna inspirerar och inspireras ofta av varandra och samma maskulinitetsförhärligande värderingar förekommer i såväl islamistiska, gängkriminella som fotbollshuliganrelaterade grupperingar.

Men högerextrema aktivklubbar och Andrew Tate är bara ytterligheter av en generell värdeförskjutning i samhället. Vi ser hur trender som "soft girl" eller "tradwife" sprider sig och får fäste, en önskan hos unga tjejer att bara vara hemma och överlåta försörjning och ansvar till en man. Likaså rapporterar skolor om hur trakasserier mot hbtqi-personer ökar, personer som inte passar in i konservativa uppfattningar om vad som är rätt sätt att vara. Det förekommer även att föräldrar alltmer försvarar sina barns påhopp. Så kallade traditionella familjer lyfts fram som ett ideal.

Med anledning av detta anser vi att stadens riktlinjer för att arbeta mot våldsbejakande extremism också måste lyfta fram värderingsarbetet i våra verksamheter, utöver de demokratiska värderingar som redan nämns.

Yrkesverksamma som kommer i kontakt med barn och unga - genom förskola, skola och fritid – behöver vara uppmärksamma på den här typen värderingar och riskerna de medför för ytterligare radikalisering.

Tilläggas bör händelsen i Skärholmen den 10 april, där en man blir skjuten när han visade civilkurage. Med en ökad andel våld ställer det nya krav på närvaro av kommunala poliser och ordningsvakter som kan ge medborgarna trygghet, finnas i närmiljön för att kunna ingripa och förhindra eventuella våld- och extremistbrott. De också kan bidra med vägledning samt värderingar som motverkar våld och främjar tolerans för att motverka grogrunder för extremism. Det är viktigt att vi ger civilsamhället det stöd som behövs för att våga visa på civilkurage.

Reservation av Daniele Fava (C)

Se reservation under förskolenämnden.

Ersätтарыttrande av Gaby Roseen (KD)

Se under reservation av Liberalerna.

Skarpnäcks stadsdelsnämnd

Reservation av Henrietta Ludwig (C), Kristina Lutz m.fl. (M), Lena Kling (L)

Se reservation under förskolenämnden.

Reservation av Sergej Salnikov (SD)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden.

Södermalms stadsdelsnämnd

Reservation av Lars Rottem Krangnes (C)

Se reservation under förskolenämnden.

Reservation av Jonas Nilsson m.fl. (M)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden.

Reservation av Ulf Wester (SD)

Se reservation under arbetsmarknadsnämnden.

Reservation av Anne-Lie Elfvén (L)

Se reservation under förskolenämnden.